NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXVII. ÉVFOLYAM. 1906. MÁRCIUS. III. FÜZET.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF EMLÉKEZETE.

(Ünnepi beszéd.) *

Harmincöt éve, hogy báró Eötvös József befejezte földi pályafutását és a magyar tanítóság Eötvös-alapja, halálának mai évfordulóján is, változatlan kegyelettel ünnepeli halhatatlanságának emlékünnepét.

Kegyeletünk nem változott, csak az érzelmek tisztultak, melyekkel emlékezetének hódolunk.

Kegyeletünket nem keseríti többé panaszunk a sors ellen, amiért oly korán fosztott meg az igaz ember ideáljától; ellenkezőleg, inkább hálát adunk a Gondviselésnek azért, hogy oly időben áldott meg vele, mikor reá legnagyobb szükségünk volt.

Nem búcsúztatjuk többé nagy halottunkat, sőt inkább keressük a vele való érintkezést, mely mindannyiszor nemcsak gyönyörködtet, hanem egyúttal felemel és nemesít.

És nem kesergünk már távolléte fölött sem, mert belső mivoltunknak nemesebb tartalmában, közművelődésünk külső intézményeiben és nemzetünk kulturális haladásában mindenütt és mindenkor az ő képével találkozunk.

Reá vezetnek vissza ifjúságunk legszebb emlékei; férfikorunk tettrekészségét az ő eszméi irányítják és életünknek alkonyát példája deríti fel, mely velünk megnyugtatólag érezteti, hogy amit a fizikai erők tana az energia megmaradása elvének nevez, átvive a léleknek eleven erejére ugyanaz, mit hitünk halhatatlanságnak mond.

* Előadatott az Eötvös-alapnak 1906. évi február hó 2-án tartott Eötvös-ünnepén.

Immár harmincöt év választ el tőle és mi mégis úgy érezzük, hogy velünk van, köztünk jár, értünk él; gondolataival most is magával ragad, szívének heve most is melegít. És amint egy emberöltő multán mi, úgy bizonyára még számos nemzedék az ő egyéniségének varázsa alatt fog állani.

Mert lehettek nála szerencsésebb államférfiak; voltak politikusok, kiknek törekvései több sikerrel jártak; a filozófiában nem alkotott rendszert; mint szónok nem mozgatta meg a tömegeket, sőt mint költő sem alkotott esztétikai elméletek levonására szánt műveket; de nemes egyénisége révén mindnyájunkhoz most is legközelebb áll és nincsen senki multunk nagy alakjai között, akinek emlékét az érdem köteles tisztelete mellett a személy iránt önként érzett annyi szeretettel ápolnók.

Munkásságának sokoldalúságára nézve hasonlóképen magában áll. Eötvös kora széleskörű tehetségekben általában gazdagabb volt napjainknál; de kortársai közt sem akad, ki a sokféle szellemi képességek csodálatos gazdagságában Eötvöst felülmulná. Érdekes és hálás feladata a szakférfiaknak: nyomon követni Eötvöst pályafutásának szerteágazó külön útjain; elemezni munkásságát és vizsgálni: hol volt működése úttörő; mennyiben és mily téren termelt eredeti, vagy közvetített idegen eszméket; kik gyakoroltak reá és kikre ő befolyást? és valószínű, hogy e kutatások Eötvös tevékenységének viszonylagos értékét is magasan állapítanák meg.

De a részletek valósága még sem fedezi az egésznek igazságát; minket pedig már az ünnepi alkalom kötelez, hogy egységes és egész képet adjunk az ünnepeltről.

Egészében tekintve Eötvös alakját és működését, ítéletünk az ő jelentőségéről méltányosabb lesz és egyúttal igazabbá válik jellemzetessége által.

Igaz a nyelvészek azon állítása, hogy Eötvös nyelve általában idegenszerű és sokszor nem magyaros; de viszont nem tagadható, hogy stilusa mindig a tárgy természetéhez alkalmazkodik és mindenekfölött egyéni, mely, akármily tárgykörben mozogjon a mű, rögtön szerzőjére vall.

De a szerteágazó munkásság egyes irányait és alkotásait, a stilus egyéni karakterén felül, egy belső, tartalmi és célzatossági összetartozás még szorosabb egységbe forrasztja, amely egység amellett hogy báró Eötvös József szellemi képét leghívebben tükrözteti, egyúttal jelentőségének is leghitelesebb mértéke.

Akár társadalmi tanulmányait olvassuk, akár költészetében gyönyörködjünk, államférfiúi munkásságában és politikai szereplésében nézzük, vagy mint a társadalmi élet emberét és az elvek filozófusát vizsgáljuk: tevékenységének minden rejtett intenciója és minden kifejezett gondolata azt az impressziót kelti és abban a meggyőződésben megerősít, hogy báró Eötvös József Magyarország *legnagyobb humanistája.*

Ebben fejeződik ki legtalálóbban az ő egyénisége; ez vezeti egy célban össze pályájának különböző útjait; ebből táplálkozik bölcselmi életfelfogása; ez ad örök becset költészetének, sőt a neki, mint államférfiúnak és politikusnak felrótt tévedések szintén ebben találják nemcsak magyarázatukat, de egyszersmind igazolásukat is.

A humanista fogalmát báró Eötvös József példázza a legjellemzetesebben.

Emberszeretet, önzetlenség és odaadó kultusza az emberiség nagy érdekeinek: ebben meríti ki a humanizmus képzetét.

Az *egyén* nevelése, fejlesztése, boldogulása és ezen az úton az *emberiség* előbbre vitele: ez a humanista Eötvös lelkesedésének, küzdelmeinek és szenvedéseinek célja, jutalma meg az, hogy korai halála után eszméinek győzedelme lesz az emlékjele.

Az *egyén* a humanista felfogásában kivetkőzik szeparatisztikus elkülönültségéből és az *emberiség* tagjának magasabbrendű jelentőségében lép fel; viszont az emberiség sem marad meg elvont fogalmi meghatározottságában, hanem mint gondolkodó és érző individuumoknak nagy közössége állíttatik céljai elé.

Az *emberiségben* az *egyént* és az *egyénben* az *emberisé-*

get szolgálta báró Eötvös József apostoli szeretettel és önzetlenséggel.

«Ne higyj oly gondolatban, melynek szíved ellentmond.» Fenkölt szellemű édes anyjának ezt a nemes intését választotta «Gondolatainak» jeligéjeül és ez maradt életének is vezérelve.

Szíve sugallta céljait és gondolatai voltak e célok eszközei. Az érzés és értelem harmonikus szövetsége nem bomlott fel nála soha. Érzelmei révén nőiesnek, álmodozónak és ábrándosnak tarthatták, de tényleg, mint Széchenyi korának gyermeke, gondolatai mindenkor az eszme gyakorlati megvalósításán fáradoztak. Senki nem adott az életnek több gondolatot, mint Eötvös és senkinek gondolatai nem voltak az élettel szorosabb kapcsolatban, mint az ő eszméi. Szemeit állandóan az égre szegezve, de lábait szilárdan megvetve a földön: úgy járta meg Eötvös egész pályáját.

De noha páratlanul gazdag volt gondolatokban, mégis számtalan nyilatkozataiban a szív jogait vitatja és az érzés felsőbbségét bizonyítja. Legjellemzőbbek e részben azon szavai, melyekkel Széchenyi tragikumát az emberszeretet fejletlenségéből magyarázza.

«Mindazon jó s nagy tulajdonok — írja Falk Miksának, Széchenyi érdemes életrajzírójának — melyeket róla elmond, teljes mértékben megvoltak benne. Nagy ész, erély, kitartás, hazaszeretet, a képesség eszmékért feláldozni magát, egyszóval minden, mi nagy férfiúban szükséges; csak egy hiányzott, az emberszeretet, s valamint ez okozta, hogy a nép, mely barátjait ösztönszerűleg ismeri, iránta soha igaz sympathiával nem viseltetett, úgy kétségen kívül ez volt oka, hogy midőn a sors keze reánk nehezedett, ő összetört.»

Eötvös szerint: kik nem szeretnek, nem lehetnek boldogok és az ő nagy emberszeretetét önzetlensége avatta keresztény szeretetté. Önzetlen szeretet, ez báró Eötvös József evangéliuma, mely a Karthausi ajkain ekkép nyilatkozik meg: «Életemnek emléke őrizze meg önösségtől lelketeket; bús nap-

jaitok el fognak múlni; a világ fájdalmát kedvesek ölelései, kedveseitek sértéseit a világ ki fogják pótolni, csak az önösnek nincs vigasztalás e földön.»

Még alig lép Eötvös az életbe, családja elveszti vagyonát és ő az élet mindennapi gondjai közt a nemzeti érzést és aspirációt egyedül ápoló magyar irodalom szolgálatába szegődik, melynek több volt a becsvágya, mint a kenyere. Eszméinek gazdagsága teszi a nemes ifjú egyetlen vagyonát, s ő mégis két kézzel és úgy veti azokat az életbe, hogy másoknak gyümölcsözzenek. Maga mondja: «eddig nem léptem fel semmi mellett, mit később a többség el nem fogadott volna, csak, fájdalom, mindig egy pár évvel később, midőn én már ismét messze elől jártam, s ép azért az elv győzelmeinél osztogatott jutalmak másoknak jutottak.» Más helyen hasonlóképen nyilatkozik: «Ön ismeri politikai pályámat. Egyik főbb kelleme abban áll, hogy miután egyes kérdéseket én iniciáltam s mellettök éveken át küzdöttem erélyesen: végre elveim győztek, de másnak dicsőségére.»

A tények által megerősített e nyilatkozatok egyfelől az Eötvös-féle eszmék vezérlő szerepe, másfelől önzetlen jó szíve mellett szólanak.

Bizonyítja ritka önzetlenségét továbbá az a körülmény, hogy sokszor oly tervekkel lépett a nyilvánosság elé, melyek a közönség tetszésére nem számíthattak, s melyek, jóllehet meggyőződése szerint a közérdeket szolgálták, mégis népszerűségének kockázatával jártak.

Mint politikus is, bár eleven érzéke volt a kor szükségletei iránt, sohsem követte a kor jelszavait, ami pedig — noha későbbi évtizedek kellő mértékre leszállítják az elismérést — a kortársak tapsait mindenkor biztosítja; a kormányhatalom birtokában is Eötvös következetesen saját eszméit követte, melyeket kora ugyan gyakran meg nem értett, s melyekért kortársaitól sokszor méltatlan támadásokat kellett szenvednie, de amelyek a késő utókor előtt nagyobbnak tüntetik fel, mint amilyennek saját kora látta.

Meggyőződéséből nem engedett; jótéteményeit szinte ráerőszakolta az emberekre; védelmére kelt igaztalan vád esetén annak is, kivel különben nem rokonszenvezett és megtámadta azt is, ki mögött az egész ország közvéleménye állt.

Midőn Széchenyi a Pesti Hirlapnak alaptalan szemrehányásokat tesz, ő Kossuth igazolására megirja a «Kelet népe és Pesti Hirlap» című védiratot; viszont a népképviseleti országgyűlés és a felelős parlamenti kormány érdekében akkor is támadja a Kossuth által védelmezett megyerendszert, melyet az alkotmány bástyáinak tekintettek, mikor saját centralista hívei is kiméletre intik. Az időközben pártja orgánumává lett Pesti Hirlapban megszünteti támadásait, de Reform c. munkájában összegyűjtve teszi közzé, s mikor mint publicista befejezi a harcot, mint regényíró a Falu jegyzőjében döntő ütközetet vív. Nem találkozott tetszéssel a zsidók emancipációja érdekében megindított mozgalma sem; határozottan elitélték a nemzeti kérdésben elfoglalt álláspontját; ingadozást láttak a kiegyezést előkészítő törekvéseiben, minden oldalról megtámadták népoktatásügyi törvényjavaslatát: de ő meg nem tántorodott, mert — azt irja egyik levelében — oda jutottam, hogy nem egy fülemüle, de egy pacsirta énekén inkább gyönyörködöm, mint 500 embertorok éljenzésén.

A népszerűségnek e kevésre becsülése nem a becsvágy hiányát bizonyítja; Eötvös ösmerte annak értékét, csak nem emelte a közjó érdeke fölé. Önzetlenség ez, mely annál jellemzőbb Eötvösre, mennél ritkábban találjuk a közélet férfiaiban.

Mégis úgy találom, hogy Eötvös, mint humanista, akkor hozott önzetlenségének legnagyobb áldozatot, mikor esztétikai hitvallásában a hasznost a tetsző fölé emelte, mikor a szépet alárendelte a jónak, a jótettnek több becset tulajdonított, mint a művészeti alkotásnak, s inkább ambicionálta az emberbarát iránt érzett néma hálát, mint a költőt illető zajos elismerést.

Annál meglepőbb az, mert nem akkor mondott le a művészi siker dicsőségéről, amikor az megszokottságánál fogva már ingerét veszti, hanem írói pályájának úgyszólván legkez-

detén, mikor az írói becsvágy épen a hódoló örömrivalgásból táplálkozik.

Már huszonkét éves korában Hugo Viktor érdemét abban találja, hogy nem tetszeni, de használni volt a célja és ő elérte azt. A poézis nemcsak művészség, hanem szükség, az emberi nem jajkiáltása, mely jobb után vágyódik. Morális meggyőződés az, mi minden drámai költőnek mindenekelőtt legszükségesebb; bármiként örvendezteti a taps, bármily nemes jutalom a hír, mely művét követi, nem ez azon cél, mely után törekednie kell; nemcsak mulattatni, tanítani is hivatása.

A Falu jegyzője előszavában még tüzetesebben fejtegeti a költészetet illető nézeteit. «A költészet — úgymond — kedves játékká aljasul, ha a kor nagy érdekeitől különválva, nem a létező hibák orvoslása, nem az érzelmek nemesítése után törekszik . . . Tiszteletünket és szeretetünket csak az érdemli, kinek Isten szivet adott, hogy embertársai szenvedéseit megérthesse. De ha a költőtől, ki nemes emberi cél után fáradozva, hogy erősebben hathasson, azt, mi a művésznek legdrágább, műve szépségét is feláldozá, tiszteletünket meg nem tagadhatjuk: ha bámuljuk az önmegtagadást, mellyel ő, ki keble mélyében gyémántokat találhatott, inkább éles ekével szántotta fel földjét, mert érzé, hogy e munkával öndicsőségére kevesebbet, de embertársainak hasznára többet tehet... az így támadott művek hibáit az érzelemért, melyből származtak, szívesen megbocsátjuk s megfeledkezünk gyengeségeiről, mert érezzük, hogy mi ellen a kritikus kifogásokat tehetne, azt az embernek bámulni kell, hogy a könyvben nem szép mű, hanem szép emberi tett fekszik előttünk . . .»

Fenti nyilatkozatából kitetszőleg Eötvösnek a költészet hivatásáról való felfogása nem esztétikai tévedésen alapszik, hanem a humanizmus céljainak tudatosan hozott áldozat. Egyik költeményében teljes őszinteséggel beismeri, hogy ő is szeretné nyájasabb dalokban üdvözölni a szép természetet, a csillagokban és bimbókban keresni képeket ábrándjai számára, enyelegve és búsongva dallani kedvese szeméről, sok szépet mon-

dani nyájas arcáról, dicsérni Tokaj tűzborát, a hazáról énekelni ...; de nyájas képzeteiből a komoly valónak súlyos érckara veri fel, ezreknek érzelme kínnal tölti meg lelkét, s miként, ha éji vész borítja látkörünket, az eltévedt ember villámokért sóhajt, s ha régi bánat kínozza szívünket, a szenvedő könyekért esedez:

Ilyen legyen dalom; egy villám fénye,
Egy köny, kimondva ezrek kínjait;
Kit nem hevít korának érzeménye,
Szakítsa ketté lantja húrjait.

Meggyőződhetünk, hogy esztétikai elvek helyett, költészetében is humanus célok lelkesítették Eötvöst; de láthatjuk műveiből azt is, hogy a kor szellemével és szükségleteivel való szoros egybeforrottság mennyire más, mint amit modern írók aktuálisnak mondanak.*

Különben nem tekintve azt, hogy Eötvös, dacára első regénye nagy sikerének, közvetlenül még sem mint költő folytatja írói munkásságát, hanem a Szegénység Irlandban. Vélemény a fogházjavítás ügyében és A zsidók emancipációja c. dolgozataiban tisztán humanista és társadalmi tanulmányokat nyújt: már regényeinek sorrendje és tárgyköre szintén mutatja, mily következetes hűséggel gondozta az *egyénnek* és az *emberiségnek* érdekeit.

Kiindul az európai társadalom nyomorából, folytatja útját egy nemzet válságos korszakán keresztül, majd betér egy megye erkölcsi és anyagi romjai közé, s végül megáll a szűk családi körben, hol az *egyén* boldogulásának titkait kutatja. *Karthausi* az emberiség jajkiáltása; *Magyarország 1514-ben* egy nemzet szomorú multjának a jelen tanulságául felidézett képe; *A falu jegyzője* jellemző megelevenítése a megyei élet visszásságainak és a reform elodázhatlan szükségességének; *A nővérek* c. regény pedig példázása annak, hogy az egyén könnyebben leli fel bol-

* Szépen mondja egyik életírója: «Megváltoztatta a régi csodát: kezében a rózsák kenyérré váltak».

dogságát egyszerűbb életviszonyok között, mint a társaság kiváltságos osztályaiban.

Az *emberiségtől* az *egyénig* és az *egyéntől* az *emberiségig*, ebben a körben szárnyal Eötvös költői fantáziája ép úgy, amint államférfiui és politikai munkásságát szintén ennek a körnek szenteli.

Az *egyén* boldogságával az *emberiséget* vélte célhoz segíteni és az egyén boldogulását azzal a hatással szolgálta, melyet működése korára gyakorolt. Kora volt poétai ihletének forrása és ez az ihlet amennyire gyönyörködtette, annyira használt is korának. Talán nem is lett volna költővé a kor hatása nélkül — jegyzi meg már említett életírója — megmaradt volna a néma költők egyikének, kik halálukig szótlanok maradnak, s költészetük az élet felfogásában és átélésében nyilatkozik.

Az emberszeretet jegyében megindult Árvízkönyv-ben jelent meg első regénye: a Karthausi, amely magában is az emberszeretet apotheozisa.

Az országban e könyv tette egyszerre ismertté az író nevét és az európai civilizációnak e könyv mutatta be a magyar költészetet.

Magyarországban feltünést kelt a nemzeti irodalom hagyományaival való merész szakítása; a művelt külföld az emberiség eszme- és érzésvilágához való csatlakozásért üdvözli.

Amint Széchenyi «Hitel»-e megtagadja a nemzeti multat a politikában: úgy Eötvös Karthausi-ja az irodalomban tör egy dicsőbb jövő felé.

Megjelenésekor és azóta sokfélekép birálták, de itthon úgy, mint a külföldön mindenkor egyértelműen élvezték.

A birálók között leghelyesebben itéli meg Erdélyi János. «Mondjanak e regényről bármit: hogy jellem, szövevény nincs benne, hogy elbeszélései lassan mozgók, okoskodásai, elmélkedései hosszadalmasak, érzései érzelgősek, hogy nem mű, nem kerek egész, ezt mind elmondhatják. Sőt az talán nem is regény, nem is beszély: de hogy mennél kevésbbé egyik vagy

másik faj, annál inkább teljes költészet, mindenki megvallandja, sőt amennyiben végső kimenetele a legszebben összeengesztel örömet és bánatot, eget és földet, s egy nagy hittel, a halhatatlanság hitével ajándékozza meg lelkedet: művészeti hatása is tagadhatlan.»

Erdélyi nemcsak védi a Karthausit a pesszimizmus vádja ellen, de magyar irodalomtörténeti jelentőségére is szerencsés kézzel rámutat. A leghazaibb művek eddig úgy irattak, mintha mai nap is pogány magyarok volnánk: az egy Chateaubriandon kívül pedig, ki az egyházi atyák óta egyik legbuzgóbb védője volt a kereszténységnek, nincsen költő, kiben a szent meggyőződések annyira szívet és lelket lefoglalólag, szinte a csontok és velők összeköttetéseig hatólag szólaltak volna fel, mint Eötvösben.

Midőn a Karthausiban erőteljesen megnyilatkozó keresztény szellemet hangsúlyozza Erdélyi, ezzel Eötvös egész filozófiai világnézetének oly jellemző vonására mutatott rá, melyre saját szempontunkból még vissza kell térnünk.

De érdekes a Karthausi oly szempontból is, hogy összhangzásban van Eötvösnek a regénykölteszet hasznossági célját illető felfogásával, s hogy az egyénnek a társadalom bénító hatása alul való emancipálást célzó küzdelmében plasztikus határozottsággal domborodik ki Eötvös humanizmusa.

«Aki csak mulatságot keres, az tegye félre e lapokat, de akit egy jó s nemesre teremtett lélek fájdalmai hidegen nem hagynak, az olvassa végig, mert saját életére visszatekintve, eszébe juthat, hogy a bánat, melyről itt szó van, nem költői képzeletnek műve csak.»

Eötvös maga bevallja, hogy nem költői képzelet műve a regény, amint nem is az, hanem a költő élményeinek és tapasztalatainak visszatükrözése; viszont mi is beismerjük, hogy e könyv bánata, nemcsak Gusztáv hangulata, hanem minden egyes emberé, ki az ifjúság eszményvilágából kilépve, a zord valósággal először összeütközik. Sőt koronként az egész emberiségé is ez a bánat, mikor az a régi rend forradalmi felfor-

gatásával új állapotokat teremt, melyek ép oly kevéssé hozzák meg az igért boldogságot, mint a korábbi viszonyok, amelyeknek romjain létesültek. Az ember tragédiájának folytonos csalódásait érzi az emberiség is előhaladásának minden újabb állomásán.

Az egyén viszonyát rajzolja a Karthausi a társadalomhoz és az egyén sorsából vonja le a tanulságot mindnyájunk részére.

A Karthausi-éval hasonló problemát tárgyal és még inkább hangulatával rokon a világirodalom számos remeke; mégis a felvetett kérdés hasonteremészete és a kivitel következetes különbözősége tekintetében érdekesebbnek találom az Ember tragédiájá-val való egybevetését, melyhez a concepció nagyszerűségére nézve legközelebb áll.

Madách az *emberiség* boldogságát keresi, Eötvös az *egyén* boldogulását kutatja. Gusztáv az *egyén* jogaiért a társadalommal küzd, Ádám az *emberiség* boldogságáért az Istennel. Amaz egyrészt azért nem érhet célt, mert *gyöngének* bizonyul a felvett harcban, emez azért nem, mert *elbizakodott* a felsőbbrendű hatalommal szemben. Gusztáv másoktól várja boldogságát, de mások irányában maga önző. Ádám önmagában akarja a boldogságot megteremteni és küzdelmében erőszakos. Az *egyén* képviselője csalódásai során megismeri a megváltás titkát, az *emberiség* harcosa tehetetlenül megnyugszik sorsa változhatatlanságában.

Ádámnak az Úr szava rendeli: Küzdj és bízva bízzál! — Gusztáv önként hirdeti: Szeressetek!

És amint a *Karthausi*ban az egyéni boldogság kérdését veti fel Eötvös, azonkép utolsó nagy műve: *A 19. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra* ugyancsak annak vizsgálatával foglalkozik, hogy mily befolyással vannak korunk vezéreszméi a társadalom fejlődésére, mely alapjában az egyén szabad fejlődésén nyugszik. «A költő első problemája így válik az államfilozóf utolsó és legfontosabb kérdésévé.» (Péterfy Jenő.)

De térjünk vissza a Karthausi keresztény szelleméhez, mely egyjelentőségű Eötvös vallásosságával.

Amint az exact tudományok hypothesisekkel kényszerülnek foglalkozni, melyek maguk nem bizonyítható igazságok ugyan, de oly jogosult feltevések, melyek nemcsak a rajtuk épülő következtetéseket teszik lehetővé, de ezen következtetések révén maguk is igazságot nyernek: akképen lelkünk élete, ha csak az ismeretek töredékes voltában s a reális és transscendentális világ áthidalhatatlanságában megnyugodni nem akar, érzelmeinek és gondolatainak ellenállhatatlan kényszere alatt oly világ létezését kell feltételeznie, mely amellett hogy tapasztalati tudásunkkal nem ellenkezik, a harmoniát és megnyugvást szomjazó kedélyünk által megerősítést nyer.

A léleknek belső igazság erejére emelkedett ezen hypothesise: a vallás.

Sem a kultura legprimitivebb viszonyai között élő népek, sem az emberi műveltség legmagasabb útjain járó szellemi héroszok a vallást a léleknek úgyszólván vitális szükségletei sorából soha ki nem kapcsolhatták. Nem kapcsolta ki Eötvös sem. Nála is a vallás nem vele született vagy reá nevelt érzés csupán, de gondolkodásának eredménye, szívének szükséglete és életfelfogásának alapvetője.

«Semmi sem szükségesebb boldogságunkra, mint hogy erősen hinni képesek legyünk. Nincs nyomorultabb teremtés a világon oly embernél, ki egy magasabb lény őrködő hatalmát elismerni nem akarja. A vallás tökéletesen pótolhatja a filozófiát, de a filozófia sohasem pótolhatja a vallást. Hogy valakinek hitét a természettudományokban tett haladás ingathatja meg, ezt érteni teljességgel nem tudom... Vagy a nagy mindenség csodálatos rendje s emberi szívünk még csodálatosabb ellentétei megfoghatóbbak-e, mióta a természet egyes törvényeit valamivel jobban ismerjük, s a világ nagy és kicsiny dolgainak kapcsolata valamivel világosabb előttünk? Több és több okot találunk, mely bámulatra ragad és semmit, mi a dolgok keletkezését magyarázhatná.»

«Gondolatai» gazdagok a vallást érintő nyilatkozatokban; költői művei közt leginkább a Karthausi fogamzott meg a hit ihletétől. Néhány lapja a vallásos bensőség és elragadtatás legfenségesebb hymnusa.

Erős vallásos érzete a vallási közönnyel nem tudott kibékülni soha. «Én soha semmit az indifferentizmus elvéből pártolni vagy elfogadni nem fogok. Bizonyos, hogy azon kor, melyben élünk, nagyokat tett és sokban felülmulta elődeink reményeit is; de mindaz, mi e korban nagy, mi a jelenben boldogító s a jövőben csodáltatni fog, nem az indifferentizmus következése. Ha korunkban a katholikusok Irlandban emancipáltattak, ha a szabadságért milliók véreztek, ha az angol gyarmatokban a rabszolgák láncai levétettek: ez nem az indifferentizmus műve vala, hanem dicső következése azon hitnek, azon vallásnak, mely az emberszeretetet tűzte ki haladásunk alapjául. Ha az, mit mi most a vallási szabadság mellett teszünk, egykor áldatni fog: azt az emberi szeretet, a keresztény egyesség tevé, az indifferentizmusnak nincs része tetteinkben.»

Már a kereszténységre történt ez a hivatkozás mutatja, hogy Eötvös József felfogásának, a lelkiismereti szabadság tekintetében is, a keresztény vallás felelt meg leginkább.

De humanus gondolkozása is csak a keresztény vallással lehetett összhangzásban. Akinek gondolatkörének központja az *egyén* és perifériája az *emberiség*, azt sem faji, sem nemzeti vallás nem elégíthette ki. Eötvös nemcsak mint katholikus tagja a kereszténységnek, de mint humanista is annak híve, mert csupán Krisztus hite helyezi az üdvösség feltételeit az *egyénbe* és csak az ő egyháza terjeszti ki a megváltás malasztját az egész *emberiségre*.

Azonkívül műveltségünk is keresztény alapon áll és amint nagy államtudományi munkájának elveiből látni fogjuk, Eötvös az állam szervezetében ókori értelemben megtestesült szabadság és egyenlőség eszméinek a keresztény társadalom felfogásához és igényeihez való alkalmazásától várta az *egyén* és általa

az *emberiség* boldogulását. A keresztény civilizációnak nivelláló egyetemes uralma teszi lehetővé a vallások egyenlőségét és a kereszténység szelleméből önként következő lelkiismereti szabadságban gyökerezik Eötvös humanizmusának is legszebb virága: a zsidó emancipáció.

«Ifjúságom első éveitől szívem minden elnyomás ellen feldobogott; gyűlöltem a zsarnokságot, inkább belső ösztönömet követve, mint azért, mert a szabadság áldásairól még okok meggyőzének, s innen van, hogy a zsidók polgárosításának kérdése, még minekelőtte az hazánkban szőnyegre került, már egész figyelmemet magára vonta.»

Úgy 1840 március 31-én a főrendek előtt tartott beszédében, mint utóbb a zsidók emancipációjáról irott nagyobb tanulmányában a zsidók ellen emelt vádakat mind azzal igazolta, hogy azok az elnyomás természetes következései.

«Isten szabadságra teremté az embert, s csak hol e természetes elemében látjuk, itélhetünk természetéről.» Szabadságot, polgári jogokat követel azért a zsidók részére ép úgy, amint annak idején a nemzetiségi kérdés megoldását szintén az egyéni szabadságban kereste.

A humanizmus szellemétől sugallott e szép tanulmány csak alakjára nézve értekezés, lényegében egyike a leghatásosabb szónoklatoknak; soraiban a részvét és fájdalom elégikus ellágyulásától a szabadság eszméjén való lelkesedés fönséges pátoszáig az érzések minden skálája végigrezeg.

A zsidók védelmére irott ezen legkeresztényibb mű hangjának és érveinek megindító és meggyőző erejét Krisztusnak világmegváltó evangéliumából és Eötvösnek egyénszabadító humanizmusából merítette.

De sem beszédével, sem tanulmányával nem fejezte be Eötvös a zsidók emancipációja érdekében megkezdett agitációt. Folytatta a szív és képzelet fegyvereivel *A falu jegyzője* c. regényében, amely, mint műfaji jogosultságában sokat vitatott irányregény, nemcsak azért rendkívüli fontosságú, mert a centrális kormányzat érdekében a megyerendszer ellen vívott poli-

tikai harcnak még a Reformnál is élesebb fegyvere, s nemcsak irodalmilag azért jelentős, mert a Karthausitól merőben eltérő hangulatnak, t. i. a pathetikus meghatottság helyett a humornak és maró szatirának klasszikus alkotása: hanem a mi szempontunkból főleg azért becses, mert mindazon emberbaráti gondolatoknak, érzéseknek és célzatoknak művészi összefoglalása, melyekkel Eötvös, mint humanista, a már előbb említett tanulmányaiban külön-külön foglalkozott.

Mikor Taksonymegye népének erkölcsi és anyagi nyomorát festi, mintha az irlandi szegénység tanulságait olvasnók; midőn a hazai fogházak rabjainak testi-lelki szenvedéseit bemutatja, voltakép illusztrációját nyújtja a börtönrendszer javítása ügyében irott tanulmányának; végül az «üveges zsidó» sorsában megelevenedve jelenik meg előttünk az elnyomott emberi méltóságnak amaz ijesztő torzképe, melyet az emancipációról irott könyvből már ismertünk.

De fentebbieken kívül ebben a könyvben jelzi Eötvös humánus álláspontját a nemzetiségi kérdésben is. Emberbaráti jó szíve megesik a nemzetiségek nyomorán és ráutal a szükséges reformra.

«Igen, de hát ezen egyeseken kívül nem lakik-e senki e hazában, nem laknak-e a magyar parasztokon kívül mások is országunk határai között, kik nem kevésbbé hontársaink, kik nem kevésbbé igényelhetik figyelmünket? Nézzen excellenciád e megye orosz népségére. Rongyosan, éhségtől beesett halvány arcokkal látjuk e szerencsétleneket harminc faluban, s mi történt eddig e faj jobbléteért s felvilágosításáért? Mi történt, hogy e népet nemzetünkhöz kössük, hogy belőlök magyarokat, hogy belőlök e hon hív polgárait neveljük?»

A nemzetiségi kérdéssel Eötvös később mint politikus és államférfiú sokat foglalkozott és e minőségekben is humanus felfogása szerint a szabadság és egyenjogúság értelmében szorgalmazta megoldását.

Magyarország 1514-ben c. regénye az előbbiekhez hasonlóan a költészeten kívül eső feladatokat vallott céljául. Nép-

szerűsíteni a történetet, Eötvös nézete szerint, ez a történeti regény rendeltetése; azonfelül a történeti hűséget is oly szigorúan értelmezi, hogy ennyi önmegterhelés mellett csak elsőrendű költői talentuma volt képes a multat életelevenen feltámasztani.

A falu jegyzőjé-ben Magyarország ujjáalakításának legközelebb eső feladatait jelölte meg; mivel pedig attól tartott, hogy a reform az érdekelt kiváltságos rendek önzésén hajótörést szenvedhet, a parasztlázadás borzalmainak felébresztésével kivánta a korszellem ösztönzését erősíteni.

Feltevésében csalódott. Magasztos önzetlenség, minden véráldozat nélkül, teremtette meg a modern Magyarországot. És mégis el kellett buknia. Erkölcsi ujjászületésére a nemzetnek megvolt az ereje, csak az irigység és gyülölet idegen fegyvereivel szemben nem volt képes megállani. És midőn az eszmék kora lejárt és az elvek küzdelmét az erőszak harca váltotta fel: Eötvös humanista munkásságának is elmult az ideje és bujdosni ment.

Sokféleképen és nem mindig gyanusítás nélkül magyarázták Eötvösnek külföldre távozását; pedig amit maga oly meggyőző őszinteséggel megfejt, mindenki tudhatta volna, ha felösmeri benne a humanistát.

«Miért távoztam el? azt annak, ki engem s lelkületemet ismeri, könnyű, másnak lehetetlen megmagyarázni. Ily viszonyok közt tökéletesen hasztalannak éreztem magamat. Engem az ég forradalmi embernek nem teremtett. Bármi nagy célt lássak magam előtt, az *egyesek* szenvedéseiről megfeledkezni nem tudok s meggyőződésem szerint az anyagi erő, melyre minden forradalom támaszkodik, nem azon út, melyen az emberi nem előrehaladhat.»

Az *egyesek* szenvedése űzte el hazájából és az *egyesek* szabadságát védte a külföldön, mikor megirta *A XIX. század uralkodó eszméinek befolyását az államokra.*

Felismerte az ókorból ránk maradt állameszme ellentétét a keresztény civilizáció eszméivel. Az ó-világ alapeszméje az

államot illetőleg: az egyén tökéletes alávetése az állam alá; a keresztény polgárosodás uralkodó eszméje az egyéni szabadság. Ez az ellentét okozza, hogy a forradalom után is az emberiség vágyaivá lett szabadság, egyenlőség és nemzetiség, közkeletű értelmezésük szerint, egymásnak ellentmondanak, egymagukban sem léptethetők életbe és ha megvalósulnának is, vagy az államot bomlasztanák szét, vagy az emberiség reménységét változtatnák csalódássá.

A szabadság alatt politikai szabadságot, az egyenlőségen politikai egyenjogúságot és a nemzetiség fogalma alatt egyik népfaj uralmát értik a többiek elnyomásával.

De a politikai szabadság az egyén szolgaságára vezet, az egyenlőség mindegyikünk egyenlő alárendeltségével és a nemzetiség önállása más nemzetiségek korlátozásával jár: holott keresztény civilizációnk az egyenlőség és az egyedi szabadság elvén épült. Így az állam, mely az ó-világi államot tűzte ki eszményeül és a keresztény társadalom között, mely az egyén szabad versenyében és érvényesülésében találja létalapját, áthidalhatatlan az ür.

Ez az ellentét nem oldható meg máskép, mint úgy, hogy az államnak kell alkalmazkodnia a társadalomhoz. A kor uralkodó eszméje az egyéni szabadság és a modern állam feladata ennek az egyéni szabadságnak biztosítása, ami csak akkép lehetséges, hogy kevesbíteni törekszünk a hatalmat, melyet az állam minden viszonyra gyakorol.

Amint e nagyhirű államtudományi munkának mintegy csak alapgondolatát és célzatát képező ebből a felfogásból látjuk, Eötvöst, az államférfiút csak úgy foglalkoztatta az egyén és annak szabadsága, ahogy mint költő és ember szintén az egyén boldogulását kereste és szabadságában vélte azt megtalálni. De hogy az egyén szabadságával élni tudjon és azt emberi mivoltának minél tökéletesebb kifejlesztésére fordítsa, mindenekelőtt művelődnie kell. Innen Eötvös miniszteri működésének legjelentősebb alkotása: a népoktatási törvény és kulturpolitikájának jellemző vonása: a tanszabadság.

A népoktatási törvénynek csak egy kategorikus imperativusa van: a tankötelezettség kimondása; minden egyéb rendelkezését széleskörű szabadság jellemzi. Célszerűségi szempontból az idők tanulsága rácáfolhatott Eötvös szabadelvűségére, de egyúttal megerősítenie kellett azt, hogy báró Eötvös József mindenkor és minden téren humanista gondolkodásához való vaskövetkezetességgel működött. E részben az állításban rejlő túlszerénységtől eltekintve, joggal mondhatta: «egész életem *egy* darabból lesz, talán nem igen becses és keresett kelme, de legalább *egy* színű kezdettől végig.»

Mily aggályos lelkiismerettel őrködött a tanszabadság szent elve fölött, Molnár Aladár feljegyzései közt leirt egyik eset bizonyítja legjellemzőbben.

Egy alkalommal régi gyakorlatnál fogva és kizárólag tudományos érdekből egy pár egyetemi tanárt akart nyugdíjazni, hogy helyüket fiatal erőkkel töltse be. A felségfelterjesztés tisztázatát már aláirta és átjövén Pestre, hogy az országgyűlésre menjen, betéved Ráth Mór könyvesboltjába, hol a könyvujdonságok közt meglátja Renan Saint Paul-ját, amely mű tudvalevőleg a tudós tanszékébe került. Anélkül, hogy szólna, rögtön visszahajtatott a miniszteriumba és megsemmisittette a feliratokat, mert «mást gondolt». Ez a szeszélyes és ultramontánizmussal vádolt miniszter — mondja Molnár — Renan művét látva, azt gondolta: Íme ez az ember, egy az állam törvényeivel s szervezetével semmi vonatkozásban nem álló irodalmi műveért mozdíttatott el tanszékéből. És én ma hasonló lehetőségre szolgáltattam precedenst. Én tisztán a tudományosság érdekéből akarok ugyan egy pár tanárt nyugdíjazni, de nem lehet-e valamikor oly miniszter is, ki a tudományos érdek ürügye alatt, vélt politikai vagy egyéb tekintetből teszi ugyanazt és ez által a tanszabadságot nyomja el? Én erre nem nyújtok előzményt. Inkább legyenek az egyetemen gyenge vagy elgyengült tanerők, s inkább segítsen az ország e bajon némi pénzáldozattal, úgy hogy a tanerőket szaporítsa, mintsem hogy Damokles kardjaként függjön a tanár felett a kormány általi

elmozdíttatás vagy nyugdíjaztatás s ez által elnyomathassék a tanszabadság.»

Még egy tévedést kell helyreigazítani, melyre Eötvös egyik gondolata adott alkalmat. Azt mondja ugyanis, hogy «napjainkban bizonyos nők arról panaszkodnak, hogy a férfiak által egyenlőknek nem ismertetnek el; s pedig épen, ha az valaha megtörténik, s a nők azon kiváltságoktól megfosztatnak, melyeket azért élveznek, mert őket gyöngébbeknek tartjuk, csak aznap kezdődnék elnyomásuk.»

E nyilatkozat oly magyarázatot nyert, mintha Eötvösnek a nőről alkotott felfogásával ellenkeznék a nő egyenjogosításának kérdése.

Pedig kétségtelen, hogy Eötvös e gondolata a nők részére azt a teremtő intenciójában is rejlő boldogságot akarta biztosítani, amit nekik a családban való munkakörük nyújt. Hogy amellett az egyenjogosítás megtagadásától mily messze állott, legjobban bizonyítja épen Eötvös törvénye, mely a nők részére elsőben nyitotta meg a ferfiakéval egyenértékű kenyérkereseti pályát, s midőn részükre megteremtette a tanítónőképző intézeteket, ezzel nemcsak élethivatásra szóló, de eddig nyilvános iskolákban nem szerezhető oly magasabb ismeretek elsajátítására nyújtott alkalmat, melyek úgy a családi körben, mint a társadalmi életben egyedül biztosíthatták a nő emancipációját helyzetének mostohasága vagy elavult felfogás előítéletei alul.

Eötvös a szabadságot tekintette az egyén legfontosabb érdekének és e szabadságot kívánta részére megszerezni az élet minden viszonyaiban.

Szabadságot szerzett a jobbágynak emberi és polgári jogainak gyakorlatában; szabadságot a nemzetiségeknek nyelvök, szokásaik és erkölcseik megtartásában; lelkiismereti szabadságot iktatott törvénybe a zsidók részére; az iskolázás- és tanszabadságot biztosította a népiskolai és magasabb tanulmányok körében, s végül a nők szabadságát ő vívta ki az általa intézményesen megteremtett nőemancipációban.

Amire Széchenyi István gazdasági önállóságunk és Kossuth

Lajos közjogi függetlenségünk révén törekedtek, nemzetünk supremációját, szabadságát és a multnál boldogabb jövőjét báró Eötvös József a közműveltségben kereste. A művelődés és szabadság az ő programmjában összeforrva jelenik meg.

«A gondolat, hogy a magyar nemzetiség csak úgy tarthatja fenn magát, ha a nyugoti civilizáció zászlaját hordja Európa ezen részében s egyediségét azon eszmék szolgálatában tünteti ki, melyekért a művelt világ többi népei küzdenek: e gondolat volt huszonöt évi vezérfonala összes politikai tevékenységemnek, s az fog maradni ezentúl is. Valamint a nemzetiségi kérdésben, úgy minden kérdésnél azon párton álltam, s fogok állani mindig, mely a szabadságért küzd, s úgy vagyok meggyőződve, hogy midőn ezt teszem, egyszersmind a speciálisan magyar érdeket mozdítom elő; ha ezen nézet hibás, akkor elhibázott egész tevékenységem is.»

Eötvös tevékenysége nem volt elhibázott. Most is a szabadság és a műveltség eszméje vezet; ezekben keressük nemzetünk dicsőségét és polgárainak javát.

Történetfilozófiai bölcsesége a polgárok érvényesülését a nemzet keretébe állította; a nemzetek történeti hivatását és jövőjét abba az eredményes munkába helyezte, mellyel az emberiség közös célját mozdítják elő és az *emberiségel* az *egyénben* ölelte át.

Ilyen magában álló jelentőségében hódolunk Eötvösnek, mint Magyarország legnagyobb humanistájának és e hódolatban részt kér a magyar tanítóság Eötvös-alapja is, mely épen Eötvös halhatatlan szellemének ösztönzésére alakult és Eötvös emberbaráti szeretetétől ihletve, valamint munkáinak kincses birtokától támogatva évről-évre szélesebb körre terjeszti ki a hazai kulturmunkásoknak szánt jótékonyságát.

A hazafias kegyelet ünnepi meghatottságával tesszük le az ercsi-i sírboltra hálánknak koszorúját és e koszorú nem veszít teljességéből, ha egyik ágával a távolból azt a férfiút üdvözöljük, ki báró Eötvös Józsefnek a nemzet szellemi napszámosai iránt érzett szeretetét szívébe fogadta és ennek a

szeretetnek missziójában oly hűséges fáradozással jár tel, hogy a tanitóknak immár két házában a legmerészebb álom valóra vált.

Könyező szemmel emlékszünk meg a munkában elfáradt hű tanítványról: Péterfy Sándorról; a mester sírja fölött azonban az elragadtatás tüzes tekintetével áldozunk, mert maga mondta:

Oh ne sirasd meg annak végzetét,
Ki a hazáért adta életét,
Édesen alszik anyja kebelén,
S áldások őrzik csendes nyughelyén.

Mely a hazaért élt, a hű kebel,
Földjét termékenyítve hamvad el;
És szelleme a sír körül marad,
Tettekre intvén az utódokat.

Budapest. *Dr. Radnai Rezső.*

AZ ÁLLAMI GYERMEKVÉDELEMRŐL.

(Második közlemény.) *

A gyermekek az állami gyermektelepeken egyes nevelőszülőknek adatnak ki gondozás céljából (sz. 27). A magyar állami gyermekvédelem szakított az árvaházi rendszerekkel. Egyszerű, igénytelen, becsületes, józan és munkás embereket csakis egyszerű, igénytelen, becsületes, józan és munkás emberek között lehet nevelni. A gyermek környezetéhez akar alkalmazkodni és tud is alkalmazkodni. Az állami gyermekvédelemnek minden ereje a nevelőszülők helyes megválasztásában van; ha a megválasztás nem szerencsés, ez a gyöngesége. A menhely odatörekszik, hogy minden gyermeknek megszerezze azt, amit a gyermek elhagyatottsága által elveszített, vagy soha nem is birt, a családi tűzhely melegét. A nevelőszülő megválasztása által a gyermek sorsa fölött intézkedtünk, mert amint a gyermek már öntudatra ébredt és már hozzászokott környezetéhez, ezt abból a környezetből többé kiszakítanunk nem szabad.

Az államilag gondviselt gyermekeknek 89%-a van nevelőszülőknél elhelyezve. A család nélkül született vagy családjavesztett gyermekek elhelyezése a magyar gyermekvédelmi rendszernek alapja.

A szabályzat tüzetesen körülirja, hogy nevelőszülőnek választani kit lehessen. De a körülirás bármily részletes, a nevelőszülőnek kiválogatása mégis erős éleslátást kiván. Így nehéz megvonni a határvonalat a jólét, a tisztes megélhetés, a szükség és az inség között.

* Az első közlemény a januári füzetben van.

Gyermeket teljesen vagyontalan vagy bizonytalan keresettel biró emberhez nem adhatunk.

A teljesen vagyontalan, vagy állandó keresettel nem biró elem rendesen üzérkedésből kér gyermeket, hogy a tartásdíjakból megéljen. Helyhez kötve nincs. Bizonytalanságban kóborol a megélhetés után. Lakásviszonyai mostohák, a tisztaság iránt sem ideje, sem pénze, sem érzéke, élelmezése gyarló, erkölcsi felfogása laza. Ebbe a kategoriába tartoznak a mezei gazdasági cselédek, s a gyármunkások. Az ily családban a gyermek felügyelete a véletlenre van bizva.

Ettől a kategoriától bár eltér, de mégsem érdemel figyelmet a szegénysorsú özvegyasszonyok osztálya. Ezek, különösen ha már idősebbek, s gyermekeiket férjhez adták, saját kis megtakarított vagyonukból s gyermekeik keresményéből élnek. Az ily nőknél a gyermek jó ellátásban van, de ez ellátás valóban csak olyan, mint a kosztba adás, a gyermeknek nincs kilátása arra, hogy a családba belenőjjön, mert a család, mint ilyen, létezni megszűnt. Ily elhelyezésnél a gyermek sorsa a véletlenre van bízva.

De a szegényebb néposztálynak ilyképen igénybevétele még nagyobb hátránnyal is jár. Ha a gyermek-kihelyezést ily inséges elemmel kezdjük el, abban a faluban a jobbmódú földmives elem gyermeket befogadni nem fog. Az erősen arisztokratikus hajlamú magyar parasztgazda természete az ily vegyes vállalkozásból nem kér.

Viszont azonban vigyáznunk kell, hogy gyermekeinket oly környezetben ne helyezzük el, mely annak a társadalmi körnek fölötte áll, melyben a mi gyermekünknek a boldogulást megtalálnia kell.

Gyermekeinknek gazdagoknál, vagy a társadalom középosztályánál elhelyezése a gyermek sorsára előnyös kihatással nincs. Az ily kihelyezés által elnyomjuk a gyermek egyéniségét. Ha a gyermeket erőszakosan kiemeljük abból a társadalmi körből, amelyből származik vagy amelyben nevelkedett, meghasonlást keltünk az ő lelkében.

Azért én nem lelkesedem fel, ha a polgári családok a saját családjukba a saját gyermekeikhez úgynevezett játszótársnak állami gyermeket kérnek. Jól tudjuk mi, hogy mi az a játszótárs. Csak olyan, mintha kegyetlen lelkű és amellett gyönge szülék kutyát, madarat, tengeri nyulat, bárányt adnak játéktárgyul a gyermeknek. Szereti, öleli, kedveskedik neki, vele alszik, megosztja vele süteményét, amíg meg nem unja, de azután úgy akar vele bánni, mint a hintalovával, vagy a bábujával, melynek belsejébe akarna tekinteni, a haját kitépni, a fülét megnyesni. Ne kívánjanak ily boldogságot a mi szegény kis gyermekünknek, aki oly boldog, oly megelégedett a szalmafödelű házban, a főtt burgonya mellett és szeretettel ragaszkodik a nevelőanyjához és «édes anyám»-nak nevezi.

De nem lelkesedünk akkor sem, ha félig követelő, félig tolakodó modorban az az uriság látszatát kereső asszony 12—14 éves leánykát kér ingyentartásra. Ez a jó asszony ingyen cselédet akar, s azt nagylelkűsége gőgjén szeretné eltartani.

Van nekünk helyünk, ahová gyermekünket adjuk.

Panaszra emiatt okunk nincs. A magyar földmives nép szereti a gyermeket és részvéttel van az iránt a «kis szerencsétlen» iránt, amint ő nevezni szokta és nem tesz különbséget az állami gyermek és a saját gyermeke között, sőt annak ád előnyt már azért, mert az árva és mi elhisszük a jákóhalmai óvónőnek, aki azt állítja, hogy a pesti gyerekek (az államiakat érti alatta) jobb uzsonnát hoznak az iskolába, mint a többi. Ennek az utánzott szülői és gyermeki viszonynak igen sokszor megható példáival találkozunk. Megtörténik, hogy néha kénytelenek vagyunk egy-egy telepet beszüntetni; sokszor vak lárma kolportálja a telepbeszüntetést. Látnák azt a riadalmat! A nevelőszülők megrohanják a közhivatalokat, magát a menhelyet is és készek a gyermeket inkább ingyen eltartani, csakhogy el ne veszítsék.

De foglalkozzunk a kérdés reális oldalával is.

Az állam által a gyermek után fizetett tartásdíj nagyon csekély.

Ez a tartásdíj:

0— 1	éves	korig	havi	14 K
1— 2	»	»	»	10 »
2— 7	»	»	»	8 »
7—15	»	»	»	10 »

Mert a magyar állam nem kér alamizsnát gyermeke számára senkitől. A magyar állam csak azt kéri ingyért, amit nem lehet megfizetni, a szerető szívet, mert a többit a magyar állam megfizeti.

A magyar állam az 1903. évben 2.552,854 koronát, az 1904. évben 2.129,162 koronát fizetett ki az egyes nevelőszülőknek gyermektartási díjak fejében. Nagy pénz ez, mely a kifizetett adóösszegből visszakerül a társadalom gazdasági életének vérkeringésébe, hogy onnan — mert a közkézen forgó pénz gyarapszik — kamatostul térjen vissza az állam pénztárába. Igaz, nagy pénz ez, de mi jut abból egy gyermekre? Kis összeg jut, de jut. Annyi jut, hogy abból a nevelőszülő, ha megbecsüli a fillért, még haszonra is dolgozhatik. Mert azért, amit az a kis kosztos elfogyaszt, a földmíves ember konyháján többet nem főznek, több kenyeret nem sütnek, az a kis kosztos jól lakik abból, ami mint ételmaradék az asztalról a moslékos dézsába kerülne. A földmíves ember a gyermek tartása által tulajdonképen azt értékesíti, ami háztartásában mint értéknélküliség veszendőbe menne.

Hát még a szoptató nevelőanya? Mily szép keresete van annak!

Egy szoptató gyermekért 9 hóra a nevelőanya 126 koronát kap. Ez 1600 liter tejnek, 3200 tojásnak az ára. Sok takarmányt kell István gazdának feletetni, sokszor kell Boris néninek a tyúkólak között hajlongani, míg ilyen keresetre szert tesz. De a takarmány sincs ingyért, a tyúk sem tojik ingyért. A tyúk, ha tyúkéletében 400 tojást toj, abból a felét azonban ő maga eszi meg. Ha egy rideg libáért 2 koronát adunk, mire kihízlaltuk, 15 liter kukoricát etettünk meg vele, ami 2 korona 40 fillérbe kerül, a hízott ludat pedig 6—8 koronáért adjuk el.

Hol a fáradság, hol a kockázat? A sertéshizlalással sem vagyunk jobban, mire eladtuk, alig marad 4—6 korona hasznunk belőle, feltéve, hogy el nem pusztul, pénz és munka oda van, csak a kóborló oláh cigány jut olcsó pecsenyéhez.

Ne feledjük, hogy a földmíves embernél, mert legritkább, tehát a legbecsesebb a pénz. A földmíves asszony tojás- és túrókosarával órákig elgyalogol, hogy azt az egy-két tojást, azt a kevés túrót a piacon eladja, a falusi háziipart űző ember egy talyigára való nyirfaseprűvel indul neki a városnak, s alig keres többet, mint amivel a nyirfavesszőnek az árát kifizeti.

Az állam gyermeke után minden három hóban a levélhordó postautalványon hozza a pénzt és az asztalra leolvassa a 24—42 koronát. Telik abból hol adóra, hol téli ruhára, hol arra, hogy a gazdaságot kisegítsük. Az a derék földmíves ember hálásan tekint az életpárjára, hisz ezt a pénzt ő szerezte. Ezért ő, a gazda nem is fáradt, ezt a pénzt igazán csak azért kapta, mert azt a kis porontyot oly nagyon szereti.

A törvény alapján kiadott szabályzat azonban nem pedáns, nem merev, nem rideg. Nem köntörfalazza körül elveit, hogy a falon sem rést törni, sem a falat megmászni ne lehessen. Sőt inkább maga nyit ajtót a gyakorlati életnek, melyhez alkalmazkodik, melyhez odasimulni akar.

A gyermekelhelyezésnek még más fajtája is van, ilyen az elhelyezés az anyánál, elhelyezés árvaházakba (internatusok), szanatoriumokba. Minden elhelyezésnél csak egy érdek az, aminek érvényesülnie kell, de teljesen: a gyermek érdeke.

Foglalkozzunk ezekkel az elhelyezési módokkal is.

Elhelyezés az anyánál. Ha a gyermek életérdeke azt kívánja, hogy a természetes táplálás tartamára a gyermeket az anyánál hagyjuk, megcselekesszük.

Bennünket ugyanis a tapasztalat arra tanított, hogy az állami gyermek legrosszabbul a saját édes anyjánál van elhelyezve. Ennek az oka igen egyszerű. A gyermek után fizetett gondozási díjból sokszor egy egész család akar élélni, s emiatt a szerencsétlen családdal maga a gyermek is éhezik.

Igen sok esetben a könnyelmű anya az állami intézményt a saját erkölcstelen céljaira akarná kihasználni. Több gyermek, több atya, többszörös államsegély.

Szabályzatunk tehát még kimondja, hogy «nevelőszülő nem lehet az, aki saját gyermekét eltartani nem képes».Viszont ha a gyermek érdeke ezt javasolja, megengedi, hogy a szoptatás időszakának és az ezt követő egy hónak, tehát az elválasztásnak tartamára, az a gyermek édes anyjának gondozásába adható legyen, mert kétségtelen, hogy a saját édes anyjuk által táplált gyermekek halandósága a legkisebb. Bár meg akarnák érteni ezt az úri anyák!

Elhelyezés az anyával. Egy második kivételes eljárást követünk akkor, midőn nem a gyermeket helyezzük ki magáncsaládhoz, hanem szopós gyermekével együtt magát a szoptató anyát helyezzük ki. Ennek a határozottan magyarnak mondható, de máris a külföldön figyelmet keltett eljárásnak alapgondolata, hogy azt a gyermeket, kit anyjának mostoha viszonyai, vagy az atyának bűne már fogantatásának első percétől sújtanak, s ki emellett satnyán, elnyomorodottan látja meg először a napvilágot, az életnek megmenteni képesek csak úgy vagyunk, ha neki legtermészetesebb táplálékát, amit csak az édes anya nyújthat, meghagyjuk. Ennek a rendszernek még az az előnye is van, hogy az rendesen megtartja a gyermeknek az anyát.

Mert az a szerencsétlen nő, ki egész boldogtalanságát gyermeke létezésének és nem a lelketlen kisértésnek vagy a saját gyöngeségének tudja be, ki várandóságának nehéz napjait nélkülözés, nyomor és meggyaláztatás között tölti el, nem szereti a gyermekét. Az anya szeretetét maga a gyermek szerzi meg azzal az ő csodálatos erejével, mely szerettetni akar.

Elhelyezés internátusokban, árvaházakban, szanatóriumokban.

Az állam gyermekeit az elhelyezés szempontjából három kategóriába sorozhatjuk.

Egyik kategória a normális gyermekek, kik az egész kon-

tingensnek mintegy 90%-át képezik. Ezek azok, kik a telepeken nevelőszülőknél elhelyezve vannak. A nagyobb értelmi képességgel vagy képzettséggel biró gyermekek, akik az elemi népoktatás körét meghaladó kiképeztetésben részesülnek, képezik a második, mondjuk úgy, hogy a normális gyermekek vonala fölötti kategóriát, végre a testi vagy lelki fogyatkozásban szenvedő, tehát a normális vonal alatti gyermekek, akiket külön elbánásban részesítenünk kell.

A normális állapoton kívül álló gyermekek elhelyezése teszi szükségessé, hogy az internátusokkal, szanatóriumokkal foglalkozzunk.

A tapasztalat arra tanít, hogy internátusokban az élet számára nevelni nem lehet. Az életküzdés nehéz viharai összetörik azt az embert, aki ezekhez a viharokhoz gyermekkorától kezdve hozzá nem szokott. Üvegtartányban nem nevelhetünk halat, mert ez, amint azt a szabad vízbe kidobtuk, maga fut a csuka torkába. Kalitkában nem nevelhetünk madarat, mert amint nyitva felejtjük a kalitka ajtaját, a mi becézett kis madarunkat megeszi a macska. Az árvaházak nevelése automatikus. Ott minden gyermek egy kis automata-gép, amelyre ha egy pihe esik, ezt a gép nem birja kilökni. Az árvaházban szigorúan megszabott és naponként megismétlődő időbeosztásban ütem szerint esznek, tanulnak, játszanak, alusznak, talán még álmodnak is.

Az internátusokról azonban a már elmondottam oknál fogva le nem mondhatunk. Internátusszerű nevelésre szükségünk van azoknál a gyermekeknél, kiket a már érintettem oknál fogva földmíves családhoz ki nem adhatunk. Oly gyermekek azok, kik fejlettebb korban, de teljesen züllő állapotban jutnak állami gondozásba, vagy pedig már a büntetőtörvénykönyvben minősített bűncselekmények egynémelyikében az elemi ismereteket megszerezték. Oly gyermekek azok, kik bizonyos előképzettséggel már birnak, ilyen polgári származású gyermekeket falura földmíves emberekhez fejlettebb korban már nem adhatunk és kötelességünkben áll, hogy az értelmi fejlettség maga-

sabb fokán álló gyermekeket a földmíves munkás értelmi világánál magasabb értelmi körbe bevezethessük. Az állam földmíves és ipari intézményeket, katonai altiszti iskolát akar a saját gyermekei számára létesíteni, ezek miatt tehát az internátus-rendszerről le nem mondhatunk.

Külön elbánás alá kell vennünk a mi lelki vagy testi fogyatkozásban szenvedő gyermekeinket. Ezek a süketnémák, vakok, nyomorékok, epileptikusok és hülyék, akiknek élete teher saját maguknak, hozzátartozóiknak, az államnak, akik az állami gyermekvédelem főkönyvi lapján csak mint teher szerepelnek, de akikről mégis gondoskodnunk kell, hogy mint emberek élhessenek és meghalhassanak. Hisz időben már nagyot haladtunk a Taygetos-tól.

A szabály azt mondja, hogy a gyermeket úgy kell nevelnünk, hogy azok a hazának hazafias, erkölcsös, vallásos és munkás tagjaivá váljanak, s ezért a gyermeket oly életviszonyok között kell nevelnünk, melyek között egész életükben maradni fognak. A menhely apró népe számára a múzsák csarnoka a falusi népiskola. Elméleti képesítését a népiskolai törvény (1868 : XXXVIII. t.-c.) első szakasza irja elő, mely azt mondja, hogy a gyermeket életideje hatodik évének betöltésétől a tizenkettedik év betöltéseig a szülők, gyámok nyilvános iskolába járatni tartoznak. Az elhagyatottság ténye tehát nem nyújthat nagyobb előnyt, mint melyet az állam a társadalom nem elhagyatott gyermekeinek nyújthat. Mi egyszerű munkásnemzedéket akarunk nevelni, mely két keze munkája által életboldogulásának feltételeit az állami gondozás időtartamán belül képes lesz megszerezni.

Az államnak nem állhat érdekében, hogy szellemi proletariátust, úrhatnám urakat neveljen, akiknek igénye nagy, tudása kevés, nem akar nevelni kalapos dámákat, nehogy ezek magukat a tükör előtt felejtsék. Az állam nem akar versenyre szállni azokkal a szerencsétlen kis emberekkel, akik fiaikból birót, ügyvédet, papot akarnak nevelni. E szegény szerencsétlen fiak nyomorogva tanulnak, s a cél előtt kimerülve rogynak

össze, vagy mert ifjúságuk nem volt, életkedv nélkül bolyonganak az élet útján. De azokkal sem akar az állam versenyzeni, kik leányaikból primadonnát akarnak nevelni és nevelnek kétségbeesett exisztenciákat, akik ott égnek össze a szinpadok erkölcstelen kirakataiban, a kórusban, a balett-ben, akiknek útja az elbukottak fertőjébe vezet. Felszállanak a társadalmi élet horizontján mint fényes csillagok és mint sápadt kékes lidércfény tünnek el a posvány dögleletes gázokat kilehelő szennyes vizében. Avagy a nemzetközi piacok zúg utcáiban festett ajkakról nem hivalkodnék a lelkünket marcangoló magyar szó, s a nemzetközi embervásáron nem lenne a legolcsóbb a magyar hús és nem lenne beiktatva ezen gyalázatos, förtelmes üzletek bűnfertőzte lapjain ez a fogalom «hungara».

Az állami gyermekvédelem beéri annyival, hogy az állami gyermek nevelését a 15. életév betöltésével befejezze.

Magyarország első sorban földmívelő ország, nekünk tehát első kötelességünk, hogy ennek a vérünk áldozásával meghódított, verejtékes munka által megtartott áldott magyar földünknek becsületes, józan és szorgalmas munkásokat adjunk.

A magyar fiú már 10 éves korában embernyi ember. Ez már megüli szőrén a lovat, hengerelésnél, boronálásnál vezeti az ökröt, ott acatol, ott rozsol a pajtásaival és tördeli a répatermésben az orrmányos bogár fejét, ott jár a szántó apja után és szedi a csimaszt, pusztítja a gyümölcsfán a papmacskát, egyezi a répát, a tengerit, levelezi, kötözi a szőlőt, végig csinálja a selyemgubó-tenyésztést, kertészkedik a konyhakertben. Mindezt mulatságból végezi a kis ember és örül, ha a nevelőapja érte megdicséri.

Budapest. *Ruffy Pál.*

(Folytatjuk.)

KULTURA ÉS NEVELÉS.

(Folytatás.)

S hogy fest e kamasz-ifjú a szülői ház küszöbén kívül? Viselkedése egyenesen kihívó, durva; vágyainak netovábbja a dohányzás, kávéház s korcsma-látogatás. Olvasmányai a pornografia birodalmából valók; zsebpénzét ellenőrzés nélkül költheti arra, a mi neki — jól esik. Hát még a színház s orfeum-látogatások, a muzsák e hajlékai szégyenletes diskretiójukkal, hol az apa, a férj, a felsőség, a vallás és erkölcs rovására nevetnek, a hol az emberben az állati elemet dicsőítik, a hol a franczia esprit-vel turkálnak a csatornák sarában! Mi kerülhet ki a Prevost-irodalom szemetjén s a francia neurasthenia alávalóságain nevelkedett generatióból? S mit szól mindehhez a liberális, mindennel megalkudni kész, sőt mondhatnám léha közfelfogás? Jugend muss austoben! Mily önámítás! Szellemesen jegyzi meg erre Nicolay: «M. Pasteur n'a pas été mordu, que je sache . . .»* S az ifjú egyre jobban elidegenedik családi körétől, mely lassan, de annál biztosabban eljátszotta vele szemben minden befolyását s tekintélyét. «On a perdu barre. Dès lors, il n'y a plus vraiment ni père ni mère au foyer, mais en quelque sorte un *maître d'hôtel* et une *lingère*.» (40. l.) Magyarán: Apa s anya házmesterré s gazdasszonnyá sülyedtek. Pedig tekintély nélkül még csak ideig-óráig sem állhat fenn emberi intézmény s társadalom. Korunk mintha tényleg a tekintélyek megingatásának s el nem ismerésének a jegyében állna. Maga Goethe az igazi műveltség legfontosabb alkotó részének tartja s nevezi a

* «Pasteurt tudtommal nem marta meg veszett kutya.»

tisztelet s tekintély érzését. S még egy szót a nevelés e fontos fejezetéről. Saját tapasztalatomból beszélek, midőn megemlítem, hogy nem egy családanya s apa keserves kifakadásának voltam tanúja, kik szivesen elengednének jeles előmenetelű s kitünő osztályzatokat nyert gyermekeiknél nehány jeles s kitünő tanjegyet, hacsak némi szivélyességet s tiszteletet éreznének s tanúsítanának irántuk e kis genialis «Übermensch»-ek.

A ferde s gyenge nevelés vétkes mulasztásait csaknem teljes pompájukban kifejlődve szemlélhetjük a 20 éves ifjúban. A családban minden utána s szerinte igazodik. Szerepét, melybe az évek folyamán beletanult, most már kifogástalanul, betéve is tudja s játsza. Követeléseiben s költekezéseiben többé nem ismer határt, a család a végső erőmegfeszítésekkel leplezgetni, takargatni igyekszik e «muscadin blasé» minden galádságát. Az apa szinte az agylágyulásig agyondolgozza magát, hogy immár valóban «drága» fiú- s leánygyermekének előteremtse mindazt, a mire a szülő küzdelmeivel, anyagi helyzetével mit sem törődő szivtelen, s jourokban s kávéházakban tétlenül lebzselő derék utódjának mulhatatlanul szüksége van. S valahányszor ezt hallom s látom, mindig eszembe jut Madách Ádám-Kepplerjének sorsa s tragikuma; mintha hallanám szavait e szerencsétlen apák ajakáról: «Nem fáradok-e éjet és napot? Elárulom tudásomat miattad . . . De megteszem, hogy leljem kedvedet . . . S te hálátlan vagy, ládd, ez fáj nekem.» Oh, mily mérhetetlen gyengeség s tehetetlenség! Két szóban jellemzi ezeket találóan Mosdóssy I. «Félszegségek a nevelésben» * c. szép s kitünő tanulmányának 105. lapján. Az ily családapákban — úgymond hiányzik az *erkölcsi erő*, mellyel talán még képesek volnának véget vetni az ennyire elmérgesedett, fonák helyzetnek, mely immár oly tűrhetetlenné vált, hogy a kölcsönös szemrehányások a szülőket is elidegenítik egymástól. S mindez nehány gyenge pillanatért, talán egy-két vétkes mulasztásért, engedékenységért.

S az ifjút, ki szüleivel s érdemes, közbecsülésben álló egyé-

* Népnevelők könyvtára 10. füzet, Budapest, Lampel 1901.

nekkel szemben minősíthetetlen viseletet tanúsít, könnyű szerrel orránál fogva vezetik u. n. barátai. A könyv eme találó példákkal megvilágított fejezetét különös figyelmébe ajánlhatnók ifjainknak, de félő, hogy ők nem fogják e könyvet elolvasni.

Az eddigi laza köteléket szülő s gyermek között teljes szakadás váltja fel, ha az eddig jellemzett ifjú belép a férfikorba. Az ámított szülők még mindig kifogyhatatlanok reményükben s nem látják, hogy gyermekük sírásójuknak csapott fel. A házi légkörben immár oly nagy a villanyos feszültség, hogy elvégre is kitör a vihar; megkezdődnek a «scénák», melyek a szülők capitulátiójával végződnek. S midőn már minden késő, az apa azzal vigasztalódik, hogy fia majd csak beléun rettenetesen sivár, léha életébe s végső erőmegfeszítéssel kisebb-nagyobb pénzösszeg kiutalványozásával siettetni is iparkodik a crisis beálltát. S ebbeli reményében kivételesen nem is csalódik. Eljárásának helyességét fényesen igazolja az eredmény: «Épuisé, blémi, étiolé, décrépit avant l'âge, coursier fourbu avant d'entrer dans la carrière, vieillard à vingt-cinq ans, tel est plus souvent ce fils, qui s'est «amusé».* (76. lap.) Ilyen a mai ifjuság egy nagy contingensének a képe: fáradt, csontjai még porcok s máris pisztolyokat emel, még nem dolgozott s máris hervadozik. E vigasztalan képhez megfelelőbb hátteret alig gondolhatok, mint Hamlet temetőjelenetét sírásójával s monoton dalának refrain-jével:

«Ásó, kapa, veremvágó s egy szemfödő lepel
Óh egy ily vendégnek egy gödör, egyéb semmi se kell.»

Szerzőnk a következőkben kiméletlenül lerántja az álarcot a társadalom e tulajdonképeni fegyenceiről, kik — hallatlan — szülői assistenciával a leggazabb lépésre határozzák el magukat s megnősülnek. S mégis, ki hinné, mennyire nemes az izlése e becsületrabló lovagnak. Oly fiatal lényt keres, a ki «pure comme

* «Kimerült, halavány, beteges, rokkant még mielőtt az életbe lépett volna, 25 éves aggastyán: ilyen a legtöbb esetben az ifjú, a ki «kimulatta» magát.»

un ange, douce comme un agneau, aimable comme la vertu, intelligente, distinguée, instruite»,* (87. lap) no meg a «megfelelő» hozományon kívül mélységesen vallásos, különben nem nyújtana elég biztosítékot e «viveur»-nek, kiről voltaképpen senki sem tudja Istenben vagy ördögben hisz-e. «Pauvre jeune fille!» A megcsalt s elámított leány sorsa égbekiáltó. «C'est le courennement de l'éducation mal commencée: l'oeuvre est complète.»** (90. l.) A nevelés műve fényes befejezést nyert.

Hátra volna még e sorozatból a férj s családapa képe. Ezeket elengedjük. Ime, mondja szerzőnk e könyv végén, «Voilà bien la solidarité de la famille! fonds commun d'honneur ou de défaillances, de qualités ou de vices, auquel chacun de nous apporte sa quotepart, soit en bien, soit en mal.»*** (93. l.)

A II. könyvben apróbb vázlatokat, tanácsokat s finom észrevételeket találunk a házi nevelésről.

A III. könyv a tekintélyről s büntetésről ad értékes fejtegetéseket s a pro és contra vélemények tüzetes boncolása után határozottan azok mellett foglal állást, kik a nevelésben a szigort a jóság elé helyezik. Jelszava e tekintetben: «La discipline *d'abord;* et *ensuite,* la persuasion». (138. l.) A logikus rend szerinte a nevelésben: «la *Sévérité; puis,* la Douceur». (141. l.) és «Le régime d'autorité ne peut succéder au mode sentimental originaire» (u. o.). Ellenkező eljárás szerzőnk szerint merő képtelenség. S az élettapasztalat — úgylátszik — neki ad igazat. «A javíthatatlanok» c. fejezetben tagadja a nevelő eljárás sikertelenségét és lehetetlenségét vallók s hirdetők felfogását, de viszont ki is jelenti, hogy ez: Un travail énorme, un assujettissement continuel, une fatigue incessante!» (145. l.) s idézi *Ozanam* örök-igaz mondását, mely szerint a nevelés is, miként minden

* «Tiszta mint az angyal, ártatlan mint a bárány, szeretetreméltó mint maga az erény, művelt, finom s jól nevelt.»

** «Ez a helytelenül indult nevelés koronája: a mű befejezést nyert.»

*** «Ime a család szilárd összetartozandósága, ime a közös alapja tisztességnek és gyalázatnak, erénynek vagy bűnnek, hova mindegyikünk befekteti a maga részét, akár jóban, akár rosszban.»

egyéb emberi alkotás csak annyit ér, a mennyi fáradságba került. — Kinek nem jut itt eszébe az elmult év április havában Newyorkban tartott anyák kongressusa,* melyen a szabad Amerika első polgára *Roosevelt* — maga is legkifogástalanabb családapa — reámutatva az államok s országok támaszára s talpkövére, a családra, ex cathedra kereken kijelentette, hogy anyák gyülekezetében egy szava sincs a könnyű élet dicséretére. *Az anya munkájának soha nincs vége.* Az anyákat soha sem szabad sajnálni, ellenkezőleg mindig szeretni, tisztelni s becsülni kell őket. A nő kezébe van letéve a jövő nemzedék sorsa. Ha ti anyák — úgymond — puszta gyöngeségből gyöngéknek szeretitek fiaitokat, ti lesztek felelősek ama nők tengernyi szenvedéséért, a kik fiaitoknak valamikor feleségei lesznek. S hogy vannak nők, kik e legtisztább s legszentebb örömökből nem kérnek, azt az elfajult modern élet egyik legkellemetlenebb és legegészségtelenebb tünetének nevezi. Így Roosevelt. Mintha ennek a Rooseveltnek jutott volna valami a Raffael boldogságából. Ha nem is festett Madonna-képet, de meglátott valamit az anya homlokát körítő gloriolából, dicsfényből!

Részletesen szól azután Nicolay apáknak s anyáknak számos kisebb-nagyobb tévedéséről, kik felejtik, hogy «la vraie éducation se compose de minuties apparentes, que c'est l'oeuvre de tous les instants»** (155. l.), kik azt hiszik, hogy *eleget* tettek, mikor *sokat* tettek gyermekeik nevelése érdekében, holott szent kötelességük volt volna *mindent* megtenniök. A következőkben szóba kerülnek a gyermekbálok, a klasszikus műveltségben minél behatóbban, de a kedély nevelésében minél gyarlóbban részesült u. n. felsőbb lányok, kiket megfelelő környezetben s háttérrel — a báli teremben mutat be érdemük szerint szerzőnk. A többi fejezetben a büntetésről s jutalmazásról, ezeknek az ókori s modern nemzeteknél: németeknél s angoloknál divott

* Lásd Nemzeti Nőnevelés, 1905 májusi füzetét.

** «Az igazi nevelés csupa kis dologból tevődik össze s minden egyes pillanat műve.»

s divó alkalmazásáról, a cselédség befolyásáról a nevelésben, az öröklött hajlamokról, modern társadalmunk számos léha vonásáról szól Nicolay.

A IV. könyv a gyermek arckifejezéséről s a nyilt, bátor tekintetre való szoktatásról mint jellemfejlesztő eljárásról szól.

Az V. könyv öt fejezetben a vidámságot s derültséget mint fontos nevelési tényezőt méltatva, azt a jótékony s nemesítő hatást fejtegeti, melyet bensőséges örömökben élő, igazán boldog s harmonikus lelkek gyakorolnak nemcsak a gyermekre, de egész környezetükre. S méltán! Hiszen a psychologia is tanítja a lelki hangulat óriási befolyását s hatását egész testi szervezetünkre s egészségünkre, következőleg boldogságunkra s egész életünkre. «Glückliche Menschen sind auch für andere Goldes wert» mondja egy jeles holland tudós. Boldogan töltött gyermekkor emlékei mélyen belevésődnek szivünkbe; azért tanácsolja a német költő:

«Schafft frohe Jugend euren Kindern.
Des Lebens Heimsuchung zu mildern;
Wer jung schon viel erfahren Gutes,
Trägt später Schlimmes leichten Mutes.»

A VI. könyv négy fejezete a gyermeknek a boldogság felől alkotott fogalmairól finom s mélyen járó megfigyeléseivel s szinte költői lendületével a mű legragyogóbb részei közé tartozik. Belőle, főleg az első fejezetből, töredékek közlését nem tartom célszerűnek, de a 3-ik fejezet egy fontos szakaszát a fényűzésről nem hagyhatom említetlenül. A fényűzést, helyesebben az egyszerűség hiányát méltán nevezi dr. Pel, az amsterdami egyetem tudós orvostanára rectori székfoglalójában * korunk nagy betegségének, mely idegrendszerünket s közvetve nyugalmunkat, boldogságunkat dúlja fel. Az egyszerűbb életmódhoz való visszatérésben hatalmas nevelő erőt lát, mely akaratszilárddá, fegyelmezetté tenné a gyermeket s ifjút s hatalmasan felvértezné őt az élet nehéz küzdelmeire. Kategorikusan kijelenti: «Es ist

* «Über die Kunst gesund und glücklich zu leben». Jena, 1903.

meine feste Überzeugung, dass als das beste Heilmittel gegen die Nervosität unseres Jahrhunderts und besonders als ein wahrer Talisman für die Kinder auf ihrem späteren Lebenswege *eine Vereinfachung der Lebensweise und Erziehung* gennant werden kann.» De hol az erkölcsi erő, mely le tudna tenni az álszeméremről, mely szakítani merne s tudna elharapódzott előítéletekkel? «Si personne ne commence à donner l'exemple de la simplicité et de l'économie, jamais on ne réduira le faste contre lequel on déclame *partout*, sans réagir *nulle-part*,»* mondja Nicolay műve 251-ik lapján.

A 4-ik fejezet a gyermeknek irgalmasságra, a szegényekkel s mostohább sorsban levőkkel szemben gyengédségre, nemes és okos jótékonyságra s elnéző bánásmódra való nevelésére ad tanácsokat. «Ki minél többet kapott a sorstól, annál többről tartozik számadást adni, s aki felneveli gyermekét anélkül, hogy bepillantást engedett vagy mutatott neki az inségesek, szükölködők és elhagyottak hajlékába, az elrejtette előle az emberiség egy nagy részét s nagy mulasztást követett el a gyermeknek jobb erkölcsökre való nevelése szempontjából.» (260. l.)

A VII. könyv a gyermek fogalmairól, képességeiről s érzelmeiről s a bölcsőben való neveléséről értekezik 12 fejezetben. Hevesen kikel a szerző a rendesen dívó szerinte gyilkos bő táplálkozás ellen, melyben jómódú szülők gyermekei részesülnek. Igazolására bő statisztikai adatokkal szolgál. Egyébként is ismételten sürgeti az egyszerűséget a gyermek életbelépésének első pillanatától kezdve mindvégig és mindenben. «Oh, que l'enfant déposé sur le berceau à son entrée dans le monde, sent un peu la *paille* sous le duvet . . ! Et plus tard il nous en remerciera» (264. l.) Ehhez hasonló kifakadást olvasok már a nagy római pædagogusnál, Quintilianusnál, ki aggódva veti fel a kérdést: «Quid non adultus concupiscet, qui in *purpuris*

* «Ha senki sem kezdi meg a példaadást az egyszerűségben és takarékosságban, sohasem fogjuk korlátozhatni a fényűzést, mely ellen mindenki kikel, de senki se tesz.»

repit?» Hogy tényleg mily keserves csalódások várnak előbb-utóbb ily szerencsétlen kis «porphyrogenitus»-okra, azt eléggé igazolja a mindennapi tapasztalás.

Sok érdekest találunk még e könyvben az ösztön, kíváncsiság, utánzás, hiszékenység, képzelődés, regény-olvasás, ítéletalkotás, akarat, őszinteség, emlékezet című fejezetekben is.

A VIII. k. öt fejezete a gyermekek kirívóbb hibáiról: az önzésről, dühről, féltékenységről, a félelemről s ennek káros következményeiről s végül a bátortalanságról szól. Ez utóbbi tulajdonság iránt sok embernek sem kellő érzéke, sem kellő bizalma nincsen. Mily jó volna ezeknek tudniok, hogy «la timidité chez l'enfant dénote ordinairement les qualités sérieuses de l'esprit»,* s hogy «la timidité s'allie à merveille avec le courage et la valeur, et leur cède le pas, quand il s'agit des intérêts de la Patrie ou des devoirs de la Charité».** (340. l.) Mennyivel helyesebb volna a gyermekben ez egyedül hozzáillő lelkiállapotot tiszteletben tartani s őt okosan s fokozatosan önérzetes s egyben szerény magaviseletre nevelni. Manapság általános a panasz, hogy gyermekeink szemtelenek.

A IX. k. a «Les enfants terribles»-ről mond el érdekes és mulatságos példákat.

A X. k. a szülői s gyermeki szeretetről szól. Hangsúlyozza atya és anya egyöntetű és egyetértő eljárását a nevelésben, mely nélkül céltudatos, okos nevelés el sem képzelhető. A családi tűzhely szentségéről, az anya szenvedélyes s önfeláldozó szeretetéről szebben alig lehet írni, mint ahogy azt szerzőnk e helyütt teszi.

A XI. k. a rágalmazásról s az igaztalan megszólásról s ennek rettenetes következményeiről mond el sok megszívlelni valót. Gyermekeink érdeke azonban azt is megkívánja, hogy e

* «A gyermeknél jelentkező bátortalanság rendesen elméje komoly tulajdonairól tesz tanuságot.»

** «A bátortalanság nagyon jól megfér a vitézséggel s erővel s helyt enged ezeknek, mihelyt a haza érdekeiről vagy a felebaráti szeretet kötelességeiről van szó.»

tekintetben a nevelés folyamán felvilágosíttassanak, hogy sok ostoba, hazug s gonosz ember van a világon.

A XII. k. a gyermekek s a szülők törvényes felelősségéről szól s egyúttal összehasonlitja különböző nemzeteknek erre vonatkozó törvényeit.

A XIII. k. az átöröklésről s vérrokonságról tartalmaz tanulságos fejtegetéseket.

A XIV. k. a csodagyermekről s elhibázott existenciákról szól. Találó mottójául szolgálhatna e könyvnek, amit Madách Keppler szinében mond a kénytelen kelletlen fényes és csillámló nativitást készítő Lucifer:

«Nem Messiás-é minden újszülött?
Fénylő csillag, mely feltünt a családnak,
S csak később fejlik szokott pimasszá.»

A 2-ik fejezetben a túlterhelésről, a 3-ikban az erre vonatkozó orvosi véleményekről mond itéletet a szerző.

A XV. könyvben a hypnotizmusról a pædagogiában szól a szerző s megszólaltatva a legkitünőbb szaktekintélyeket a lehető legveszedelmesebbeknek tartja az enemű kisérletezéseket.

A XVI. k. a spártai, a lovagkori nevelést, Rousseau nevelési elveit s az állami nevelést ismerteti s birálja Nicolay. A leghatározottabban kikel a kizárólagos állami nevelés ellen, melyhez a szülőknek semmi köze se lehetne, s melyet politikai eltévelyedésnek bélyegez. Pompás hasonlattal világítja meg ezt a fonák s képtelen helyzetet. «Az állam — úgymond — mely azt hiszi, hogy rendelkezik mindama képességekkel és éleslátással, mely megkivántatatik ahhoz, hogy egy oly imponderabiliát — minő a gyermeki lélek — tetszése szerint kezeljen, élénken emlékeztet arra a circuselefántra, mely a festő ecsetet kezeli azzal a sikerrel s finom érzékkel, melyet elképzelni nem is igen nehéz dolog». (457. l.) E könyv utolsó fejezetében rövid párhuzamot találunk az intézeti és családi nevelés között; hogy melyik javára dönt, az iránt az eddigiek után alig lehet kétségünk.

A XVII. könyv sok szellemes és finom észrevételt tartalmaz a szülőknek gyermekeik által való neveléséről; sok eléggé meg nem szívlelhető tanáccsal szolgál a szülők magatartására, beszédjére, olvasmányaira s a házi cselédségre vonatkozólag. Önkénytelenül eszembe jut itt az, amit a mi Arany Jánosunknak a szülői házban töltött zsenge gyermekéveiről olvasok Gyulainál: «Ő volt öreg szüleinek egyetlen reménye, vigasza; mindig körükben tartották s rendkivűl vallásosak lévén, e hajlam reá is elragadt. Az ének és a szentírás vonzóbb helyei lettek első táplálékai gyönge lelkének s a kis bogárhátú kunyhó szentegyház vala, ahol füle soha egy trágár szót nem hallott. A gyermek mélyen erkölcsi érzésűvé vált s az erkölcs e cultusa megérzik költészetén s stiljén». E hatásokban nem hinnünk lehetetlen. Az előbbiek kapcsán megemlékezik szerzőnk arról a soknemű káros befolyásról, melyet a család ismerősei s barátai gyakorolhatnak a gyermekre akár közvetlenül, akár a szülők révén közvetve. E tekintetben alig lehet elég óvatos a család, hogy kiket érdemesítsen arra, hogy velük jó viszonyban s állandó összeköttetésben legyen. Résen kell lenniök a szülőknek, hogy ne engedjék magukat másoktól befolyásoltatni következetes s szerintök jónak s alkalmasnak bizonyult nevelő munkájukban. Az állatvilágból vett találó képpel fejezi be e fejtegetéseit: «A pelikánok állítólag — úgymond — fiókáik nevelésekor nem engednek fészkükbe férkőzni semmiféle gyanus madarat; inkább kétségbeesetten megtámadják azt s erőnek erejével védekeznek ellene, semhogy nevelő munkájukban zavartatni engednék magukat». (475. lap.) Mily hasznos lecke szülőknek, kik gyakran silány és ideigóráig tartó összeköttetéseiknek feláldozzák gyermekük érdekeit.

A házirend betartásának fontosságáról, a szórakozásokról s a jó példával való állandó előljárásról szóló fejezetek is sok értékes megjegyzést tartalmaznak. A könyv végén idézi E. Souvestre bölcs tanácsát: «Quand on veut entreprendre une éducation, on doit commencer par achever la sienne.»* (489. l.)

* «Ha nevelni akarunk kezdeni, az önmagunk nevelésének a befejezésén kell kezdenünk.»

A mű utolsó könyvében, a XVIII-ikban Nicolay a nevelés és tanítás között von párhuzamot s a következőkben összegezi véleményét: «Il manque donc un enseignement fortifiant qui ne parle pas seulement à l'intelligence, mais au sentiment, à la volonté, au cœur; un enseignement qui relève, qui régénère, qui ose, à visage découvert, sans périphrases ni réticenses, parler d'un Dieu remunérateur ou vengeur et d'une âme responsable; l'éducation en un mot!»* (494. l.) S mit tesz nevelni? «*Élever!* mot admirable, qui est à lui seul un programme, magnifique et un guide lumineux, élever! c'est-à-dir, fair monter ces jeunes âmes vers le régions d'En-Haut où rayonnents l'idéal, la vérité, Dieu lui-même!»** (362. l.)

Ifjuságunk értelmileg kiművelt, de szivben-lélekben eldurvult. Legfőbb morálja az önzés, jogok követelése kötelességek elismerése nélkül. Ilyen társadalomban megbomlik a rend, napirenden van az aljas érdekharc s szivtelen konkurrencia. Ilyen emberek részt akarnak venni ugyan az élet nagy lakomáján, de nem akarják megfizetni Zech-jüket. Valóban vigasztalan képe társadalmunknak.

Ezzel végeztem Nicolay művének ismertetésével. Ha talán kelleténél hosszabban időztem az egyes fejezeteknél s ha a ma divatját-multa lelkesedés szokatlanul elragadott, szolgáljanak mentségemül H. Spencer szavai: «A lelkesültség, még ha tán túlcsapongásokra ragadtatnék is, hasznos mozgató erő, sőt talán szükséges is».

Azoknak pedig, kik azt vetnék ellen, hogy az imént hallottak s előadottak voltaképen rég ismert igazságok s tények,

* «Hiányzik az erőteljes tanítás, mely nem csupán az észhez szól, hanem az érzéshez, akarathoz s szívhez is; oly tanítás, mely felemel s újjászül; mely nyilt sisakkal, kerülő utak s tartózkodás nélkül mer beszélni egy jutalmazó s büntető Istenről s egy felelősséggel tartozó lélekről: egy szóval, hiányzik a nevelés.»

** «Nevelni! Csodálatos szó, mely már önmagában véve is nagyszerű tervezet s fényes vezércsillag; nevelni! Ez annyit tesz, mint ifjú lelkeket a magasabb régiókba vezérelni, a hol az Eszmény, az Igazság, sőt maga az Istenség tündöklik.»

idézem Goethe szavait, melyeket e nagy emberismerő mond Italienische Reise-jében: «Welch ein früh wissendes und *spät übendes* Geschöpf ist doch der Mensch!» Mennyit s mily korán tudunk s aránylag mily keveset s mily későn cselekszünk! Lehet-e egyáltalában eléggé hangoztatnunk oly igazságokat, melyeket minél előbb egész vonalon megtestesítve s megvalósítva szeretnénk látni?

Sokan valamely jótékony áramlattól várják s reménylik a társadalom megujulását. Mások iskolába, tantervekbe, társadalmi intézményekbe helyezik reménységüket. Vannak, kik congressusokért, szülői értekezletekért s egyebekért lelkesednek. Én mindezeknél jobban bízom hiszek azokban, akik részesei annak a munkának, «melynek soha sincsen vége», kik mindennel számolnak, csak ezer ébren töltött éjszakáikat nem számítják, kikhez költőnk páratlan gyönyörű sorait intézte:

«Kezedben a gyermeknek álmai,
Tündérvilága lelkes ifjúnak,
A férfi boldogsága; játszani
Ily drága kincsek nem adattanak.»

Céltudatosan nevelő, áldozatos s okosan szerető keresztény anya a mi ideálunk és reményünk, mint szt. Jeromos édesanyja, kit a pogány bölcs megismerve, így kiáltott fel: «Micsoda anyáik is vannak azoknak a kereszténynek!»

Budapest. *Danczer Béla.*

KÖZGYŰLÉSEK ÉS KIRÁNDULÁSOK.

Az Országos Polgári Iskolai Egyesület nagyérdemű elnöksége az utolsó években a közgyűléseit vidéki városokban tartja, s egyidejüleg kirándulásokat rendez, amelyek nagymértékben növelik a közgyülés értékét; mert a résztvevők nemcsak pedagógiai ismereteiket gyarapítják, de megismerik hazánk természeti és történelmi nevezetességű helyeit is, s sok olyan ösmeretre, tapasztalásra tesznek szert, amelyet később, tanítás közben értékesíthetnek.

Az 1902-ik évi közgyűlés helye Brassó város volt. Már maga Brassó város és történelmi nevezetességű környéke is megérdemli, hogy minden magyar ember megösmerje, de a közgyűlésen résztvevők láthatták ez alkalommal Háromszékmegyének is több városát és a délkeleti hegyvidéknek több fürdőjét és természeti nevezetességű helyeit, sőt a szomszédos Romániába is bepillantottak, látták a bájos fekvésű Szinaját s különös véletlen szerencse folytán, annak költői lelkületű lakóját is, Erzsébet román királynét, végül pedig a segesvári csatamezőn letették hazafias kegyeletük koszorúját a hősi halállal korán elhúnyt lángeszű költőnk, «Petőfi» szobrára.

Az 1903-ik évben Fiumében volt a gyűlés, s honszerelemtől égő szívek büszke dobbanása hallatszott a *magyar* tengerpart megpillantásakor. S ki ne örült volna, hogy láthatja egyúttal Abbazia és Cirkvenica fürdőket is? Sőt a társaság egy része ezúttal a programmot meg is toldotta, s hevenyében összeállított egy utitervet, amely Pólán, Venezián, Trieszt-, Miramar- és Adelsbergen át hozta őket vissza az édes hazába.

A következő évben a kies Cserna völgyében fekvő «Herkules»-fürdőben volt a találkozás, s a gyűlés után a történelmi nevezetességű Orsován át, Ada-Kaleh sziget és Turnszeverin román város megtekintése után, a gyönyörű Aldunai útat Báziásig hajón tette meg a társaság. A szemlélő nem tudja, mit csodáljon inkább, a természetnek minden fantáziát felülmúló merész alkotásait, vagy a régi római világnak most is csodálatot érdemlő művét, a «Trajan» útnak most is látható maradványait, vagy talán még is inkább a modern teknika vívmányait, a Duna-szabályozásának nagy művét és a gyönyörű «Széchényi» útat, a melyek a *magyar* nemzet dicsőségét hirdetik az egész világnak!

Ezután még az anina-resicai vasművek megtekintése következett, Fehértemplom és Oravica városok útbaejtésével. Az útvonal egy része, az oravica-aninai hegyipálya, méltó a «Magyar Semmering» elnevezésre, melynek vadregényes alakulatai mellé kellemesen fűződtek a bájos fekvésű «Stájerlak» és «Marilla» fürdők nyújtotta szelid panorámák.

Végül az 1905. évi julius hó 5—6-án tartott közgyülés helyéül a Magas-Tátra vidéke volt kitűzve, Igló város központtal. A résztvevők kirándultak ezúttal Lőcsére, Iglófüredre, a Tátrafüredekre, a vízesésekhez, a Zöld-, Poprád- és Csorbatavakhoz. A vállalkozóbbak eljutottak a Tengerszemcsúcsra is, mások az Osztervát mászták meg. Aztán következett a Dunajec áttörése, Barlangliget, a Bélabarlang és Scavnica fürdő megtekintésével. Végül a tündéries «Dobsinai-jégbarlang» és Sztracenói völgybe rendezett kirándulás rekesztette be a gazdag programmot.

Könyvet kellene írnom, ha kellően akarnám méltatni azt a temérdek természeti szépséget, amelynek az eddigi gyüléseken megjelentek részesei voltunk. De mindez nem tartozik e cikkem keretébe. Csak röviden akarom folyóiratunk olvasó közönségének figyelmét felhivni ezekre a vándorgyülésekre. Nem mintha azok talán az ajánlásra rászorúlnának. Erre szükség épen nincsen, mert gyüléseink mindig népesek. De mivel

mégis inkább a férfi-kartársak jelennek meg nagyobb számban, gondolom, hogy talán a nő-társak nem mernek csatlakozni, vagy talán egynémelyiknek nincs is tudomása róluk; ezért jónak látom a figyelmüket felhívni, hogy mielőtt hatalmába ejtené a *külföld* után való vágy, vegyenek részt a hazai területen rendezett kirándulásokon. s csak aztán, ha édes hazájukat megösmerték, ha már tudatával fognak bírni annak, hogy a természeti szépségeknek milyen mérhetlen gazdagságát rejti kebelében a Kárpátok bérceivel koszorúzott édes hazánk, akkor menjenek más országokba is látni, tapasztalni, s tanulni, s akkor a külföld megösmerése nem fog lelkükben saját hazájuk iránt csak kicsinylést, csak megvetést ébreszteni.

Különösen a fiatal társaknak ajánlom, hogy használják fel a kinálkozó alkalmat az élvezve-tanulásra, mert ez egyúttal testüket is megedzi, lelküket felfrissíti, s a következő évi munkára rugékonyabbá, kitartóbbá teszi.

Úgy tudom, hogy a legközelebbi közgyűlést a Balaton vidékén, vagy Máramaros-megyében tervezik megtartani. Foglalkozzanak addig is e vidékek természeti és történelmi nevezetességeivel, ringassák lelkeiket a képzelet szárnyain édes álomra, amely megvalósulván, az ébredést is édessé teendi!

Rozsnyó. *Bartholomaides Adél.*

AZ ÉNEK TANÍTÁSA A FELSŐBB LEÁNY-ISKOLÁKBAN.

A gazdag kulturáju Németországban a felsőbb leányiskolai intézménynek előkelő szaklapja van, a *Frauenbildung* (Leipzig und Berlin, Teubner), mely az iskolánk keretébe tartozó összes kérdéseket, különösen pedig a reformkérdéseket állandóan felszinen tartja s a kongresszusokon előadott értekezéseket, indítványokat, az elhangzott hozzászólásokat egész terjedelmében ismerteti. Ilyen nagygyűlés volt a mult évi október első hetében *Erfurt*ban, hol a következő kérdéseket tárgyalták:

a) A tízosztályú felsőbb leányiskola továbbfejlesztése; *b)* Énektanítás a felsőbb leányiskolákban; *c)* Tanítónőképzés; *d)* Művészeti nevelés.

Ez alkalommal az énektanításra szándékozom kiterjeszkedni, mert ezen a téren nálunk is sok olyan bajjal találkozunk, mint a melyeket az előadó felpanaszol, ámbár helyzetünk határozottan előnyösebb. Ezenfelül fejtegetései igen tanulságosak, sok hasznos utmutatást tartalmaznak, miért is azokat kivonatosan ismertetem. Első kifogása, hogy az ének a legutolsó helyet foglalja el a tárgyak sorában, úgy hogy még a kézimunkánál is hátrább került. Ez nálunk is így van, de véleményem szerint a rangsorozás a legkisebb baj, az a fő, hogy milyen szerepet visz az illető tárgy a nevelés terén. Már pedig, ha az éneket humanistikus szempontból vizsgáljuk, mindenesetre felette áll a kézimunkának, mely csak művészi és gyakorlati szempontból eshetik beszámítás alá.

Másik panasz, hogy amíg minden tárgy tanításánál megkövetelik a képesítést, addig az énektanításnál ilyesmiről szó sincs. Ezzel bizony mi sem vagyunk jobban. Még szerencse, ha

a testület valamelyik tagja szivesen vállalkozik az énekórák vezetésére, különben úgy kell valósággal ráerőszakolni olyasvalakire, aki ért a zenéhez. Hogy ez azután milyen tanítás, könnyen elképzelhető.

A németországi felsőbb leányiskolákban azonban a tanterv még határozott célt sem tűz az énektanítás elé, ami természetesen szintén erős rovására van az eredménynek. Már itt mi határozott előnyben vagyunk, mivel az új tanterv nagyon helyesen megjelöli, hogy a tanítás célja a zenei érzék felébresztése, a hallás gyakorlása, az ütemérzék fejlesztése, a kedély művelésével.

Az előadó hasznos fejtegetés után arra a következtetésre jut, hogy az énektanítás célja *a)* a *helyes hallás, b)* az *éneklésre való* megtanítás, *c)* a *népdalnak,* az énekművészet ősforrásának *életben tartása, d)* az *esztheticai izlés* fejlesztése. S a felsőbb leányiskola olyan intézmény, melynek keretében ezen célok leginkább megvalósíthatók, mert a legtöbb idő áll rendelkezésünkre, a leányok hangja nem lévén olyan változásoknak kitéve, mint a fiuké a testi fejlődés bizonyos fokán. A növendék tehát tanuljon meg első sorban hallani. A zenei hallás nincs meg mindenkinél mint veleszületett tehetség, de felébreszthető, hacsak az illető hallási szerve nem abnormális. A zenei hallásnak ismét két fokát különböztethetjük meg, nevezetesen a hangmagasság és hosszúság biztos megismerését, másodszor bizonyos magasságu megütött hangok éneklését. Ez a két tehetség nincs meg mindenkinél s itt különösen az utóbbiról kell szólnunk. Nagyon gyakori eset, hogy énekpróbákon a növendék a megütött hangot hamisan énekli, ebből azonban a világért sem következik, hogy nincs tehetsége az énekhez, hanem megszokott már egy bizonyos hangot, mint ahogy a csengőnek megvan a maga hangja. Hosszas, türelmes kisérletek után az illetőből egész jó énekes válhatik. Persze az énektanításnál is azt a pædagogiai elvet kell szem előtt tartanunk, hogy *ne csak a kiválóbbakkal foglalkozzunk, hanem ellenkezőleg, első sorban a gyöngéket oktassuk.*

Legfontosabbak ebből a szempontból a *hangtalálási gyakorlatok*, melyeket a mi tantervünk első helyen követel, amiből látszik, hogy gyakorlati szakember készítette. Ugyancsak fontos a zenei diktátum, melynek természetesen több foka van, s amely által a legkönnyebben meggyőződést szerezhetünk a növendék hallásáról. A második cél az éneklés. Itt persze első sorban arra kell vigyázni, ne hogy megerőltessék hangjukat, másodszor, hogy olyasmit tanítsunk, amit mindenki tanulhat, mert *nem egyéneket, hanem osztályt tanítunk.* Igen helyes, ha ez alkalomból megtanítjuk a növendékeket helyesen lélekzeni; mert enélkül nincs helyes éneklés.

Következik a *hang kiképzése*, mert *esztheticai hangot* kell produkálnunk, ami úgy történik, hogy megszabadítjuk minden mellékzöngétől, hogy semmi se zavarja. Igen fontos az is a karének szempontjából, pedig erre nem igen fektetnek súlyt, vagy nem értik a módját, hogy a növendék megtanuljon alacsonyabb hangnemben is énekelni a magasabb mellett. Erre nagyon kevesen képesek, de megfelelő módszerrel meg lehet őket tanítani. Igen helyes pl. a kevésbbé fejlett zenei hallásúakat az altok közé beosztani. Ide tartozik az elmélet tanítása is.

Az énektanítás egyik fontos célja az is, hogy népdalköltészetünket életben tartsa, megörökítse, továbbá, hogy a növendékeket a műénekbe is bevezesse, végül pedig, hogy iskolai ünnepélyeken azoknak igazi díszét szolgáltassa.

Ne feledkezzünk meg az eszthetikai célról sem. Az ének, mint minden igaz művészet, nemesíti a lelket, műveli a kedélyt, ezért igen fontos az énekdarabok kellő megválasztása.

Ezek után az előadó rátér a berlini Viktoria felsőbb leányiskolában előírt énektanítás tervének ismertetésére.

Ebben a tekintetben tantervük sokkal kielégítőbb, mint a miénk, mert minden osztályban heti *két* óra jut az énekre, ezenfelül van külön karének. Nálunk tudvalevőleg heti egy órában végeznek ezen tárggyal s csak némely intézetnél van ezenfelül rendes karének.

A VI. oszt. anyaga. Lélegzési gyakorlatok, hallási gyakor-

latok néha, diktátummal kapcsolatban. Hangképzés. Egyszólamu hangtalálási és kiejtési gyakorlatok. Egyszólamu kar- és apróbb dalok. Hangadásra legjobb a zongora.

Az V. és IV. osztályban ugyanezt folytatják. Ezenfelül meg kell tanulni alsóbb hangnemben is énekelni. Kettős szólamu népdalok, különösen a IV. osztályban.

A III. osztályban megismerik a moll-hanglétrát. Háromszólamu dalok. Egyszólamu kar.

A II. osztályban van az egyéni tanítás helye. Poetikusabb énekek, többszólamu kompoziciók. Zeneelmélet.

Az I. osztályban ugyanezt folytatják.

Ezekből körülbelől láthatjuk a mi tantervünk előnyeit, de a hiányait is. A legfőbb hiány az, hogy az ének az iskolában nagyon is alsórangu szerepet játszik, amit az órabeosztás is elárul. Heti egy óra mellett nem igen lehet szó tisztességes énektanításról. Pedig milyen üdítő hatása volna annak különösen leánygyermekre, kinél az érzelmek világa sokkal fejlettebb, ha az ötórás nehéz studiumok közé többször, hetenként legalább háromszor, jutna egy-egy énekóra, mely alatt egészen más világban élve, az elfáradt agy megpihenne.

Reméljük, hogy a jövő tanterv erről és sok más hiányról gondoskodni fog, s készítsük elő e gondoskodást az eszmék irodalmi úton való tisztázásával. Ez okból, és mert az egyesülésből erő származik, a felsőbb leányiskolák t. tantestületeinek figyelmét ujból felhívom a jelen folyóirat január havi számának hasábjain megjelent indítványomra, melynek célja ezen iskolák tanerőinek közös szövetségbe való tömörítése; mert csak így lehet fellépésünknek erkölcsi súlya, akár az intézmény reformálását sürgetjük, akár a saját helyzetünk javítását kérjük.

Kérem egyuttal a kartársakat, hogy ilynemű cikkeikkel ezen folyóiratot keressék fel. A felsőbb leányiskolai intézményt még müvelt emberek is alig ismerik. Ideje, hogy életjelt adjunk magunkról!

Mezőtúr. *Otrok Mihály.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A tanítóképző-intézeti tanárok képzése és képesítése. Lukács György vall. és közoktatási miniszter, kinek nevéhez a hasznos közoktatási reformok egész sorozata fűződik, ismét korszakos fontosságú rendeletet bocsátott ki, mely megszabván a tanítóképző-intézeti tanárok képzését és képesítését tanító- és tanítónőképző-intézeteink fejlődésében kedvező fordulatot jelent. A képzőintézeti tanárok képzése ezután — részben legalább — az egyetemen fog történni, a képesítésre a vallás és közoktatási miniszter állami vizsgáló-bizottságot nevez ki. E vizsgáló-bizottság elnökét a miniszter *dr. Pauer Imre*, egyetemi tanár, miniszteri tanácsos személyében már ki is nevezte s ezzel a szabályzat hatályba is lépett. Örömmel üdvözöljük e nagyfontosságú szabályzat életbeléptetését, melynek kibocsátását a képzőintézeti tanárság, a képzők színvonalának emelése érdekében oly régen sürgette. És örömmel üdvözöljük *Pauer Imre* úrnak a vizsgáló-bizottság elnökévé történt kinevezését. Tanítóképzőink annyit köszönnek már eddig is annak a meleg érdeklődésnek, melyet Pauer Imre a képzőintézeti tanárok képzése iránt tanusított, hogy nélküle e fontos kérdést megoldhatónak nem is képzelhettük s attól az irányítástól, melyet ő jelen fontos állásában kifejthet, a képzőintézetek emelkedését a legteljesebb bizalommal várhatjuk. E bizalmunkban megerősít maga ez a fontos szabályzat, mely ma a képzőintézeti tanárok képzését és képesítését rendezi, s melynek megalkotásában Pauer Imrének olyan előkelő szerep jutott. Tájékozásul kiemeljük abból a következőket: Tanítóképző-intézeti tanárjelöltek lehetnek olyan okleveles polgári iskolai tanítók és tanítónők, akiknek oklevele azokból a tárgyakból, amelyek tanítóképző-intézeti tanárok szakcsoportjának is tárgyai, jeles osztályzatú, a többi tárgyakból pedig legalább jó osztályzatú. A jelölteknek a szakcsoportokra való elméleti képzése az egyetemen vagy műegyetemen történik, gyakorlati képzése pedig a vallás- és közoktatásügyi minisztertől arra kijelölt elemi iskolai tanítóképző-intézetekben. A képzés tanfolyama két évig tart. A kétéves tanfolyam magában foglalja mind az elméleti, mind a gyakorlati képzést. A szakcsoportok a következők: I. Filozófia és pedagógia (lélektan, logika, etika, a filozófia története; elméleti pedagógia, a pedagógia története, a hazai és a külföldi közoktatás szervezete). II. Magyar nyelv és irodalom, történet, földrajz. III. Magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom. IV. Történet, földrajz, német nyelv és irodalom. V. Mennyiségtan, természettan (a természettani és csilla-

gászati földrajzzal). VI. Állattan, növénytan, kémia ásványtannal, természettan. Minden jelölt köteles az egyetemen vagy műegyetemen félévenként legalább heti 20 órát hallgatni, beleszámítva a gyakorlatokat is. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyetem székhelyén elemi iskolai tanító-(tanítónő-)képzőintézeteket jelöl ki, amelyekben a jelöltek didaktikai gyakorlatukat végzik. Erre a célra nem csupán állami, hanem — a fentartó hatóság beleegyezésével — más jellegű képzőintézetek is kijelölhetők. A didaktikai gyakorlat áll: hoszpitálásból a tanítóképző-intézetben és a gyakorló-iskolában és folytatólagos tanításból a tanítóképzőintézetben. A képesítővizsgálat áll zárthelyi irásbeli vizsgálatból és szóbeli vizsgálatból; ez utóbbi nyilvános. Ha a vizsgálat minden részletében sikerült, akkor az elnök a jelöltet szakcsoportja tárgyainak tanítóképző-intézetekben való tanítására képesítettnek nyilvánítja. Amenynyiben a vizsgálat nem sikerült, a jelölt javító-vizsgálatra utasíttatik, amelynek idejét és körét a vizsgáló-bizottság állapítja meg. Ha kétszeres ismétlés után sem sikerült a javító-vizsgálat, a jelölt véglegesen elutasítandó. A sikerrel befejezett vizsgálat után a képesítésről pergamenre írt oklevél állíttatik ki.

*

Az 1806-iki Ratio Educationis. Hazánkban teljes egészében a közoktatásügyet első ízben Mária Teréziának 1777-ben Bécsben kiadott azon nevezetes rendelete szervezte, melyet közönségesen az 1777-iki Rationak szoktunk nevezni, s melynek teljes címe: «Ratio educationis totiusque rei litterariæ per regnum hungariæ et provincia eidem adnexas.» Ezt a tanulmányi rendeletet azonban, mely pedagógiai szempontból sok jót tartalmazott, csupán a kath. iskolákban hajtották végre, a protestánsok csak kényszerből alkalmazkodtak itt-ott hozzája, általában a maguk szervezetei értelmében fejlesztették iskoláikat. A Mária Terézia-iskola szervezete azonban II. József szabadabb szellemű rendeletei által sokban módosult s az 1790 91. törvények (magyar nyelv tanítása, szabad vallásgyakorlat) következtében pedig a József rendeletei is jórészben hatásukat vesztették, úgy hogy új iskolai szervezet készítése vált szükségessé. Ilyen tervezet az országgyűlés megbízásából 1793 ban tényleg készült is, de életbe nem lépett s az itt-ott mutatkozó hiányokat az egyes felmerülő esetekben kibocsátott kormányrendeletekkel igyekeztek pótolni. Az összes iskolákra kiterjedő újabb iskolai szabályzatot végre I. Ferenc bocsátotta ki 1806-ban. Épen 100 éve tehát eme második «Ratio Educationis» kibocsátásának, melynek a «leányiskolákra vonatkozó intézkedéseiről» épen ez okból emlékezünk meg az alábbiakban. Az 1806 iki Ratio az iskolakötelezettségre nézve kimondja, hogy a szülőket még büntetéssel is szorítani kell gyermekeik iskoláztatására, hogy a gyermekek 6—12 éves korukig rendes, azontúl ismétlő- (vasárnapi) iskolákba járnak, még pedig kisebb helyeken fiúk és leányok együtt. Az iskolákat elhelyezésük szerint nevezték el falusi, mezővárosi, kis- vagy nagyvárosi iskoláknak s eszerint volt azokban 1—2, vagy 3 tanító; a nagyvárosi iskolák a tanítóképzés céljait is szolgálták. Nagyobb helyeken a leányok tanítását ez a Ratio a magyarul tudó *szerzetes nőkre* bízza, kiknek ellenőrzésére a ker. kir. főigazgatók voltak hiva-

tottak; a ker. kir. főigazgatók jelentéseiket ez iskolákról a kir. helytartótanácshoz intézik. Ezen zárdai iskolákban más-más tanítási anyag van kijelölve a köznép leányainak, más a polg. és nemesi származású leányoknak és ismét más a magas születésü leányok számára. *A köznép leányai* tanultak az 1806. Ratio szerint vallástant, olvasást, írást, anyanyelvet, számtant és a «nekik való» női munkákat. *A polgári és nemesi születésű leányok* tanultak: vallás- és erkölcstant s az evangeliom magyarázatát, Magyarország állapotának ismertetését, anyai nyelvet, helyesírást, számvetést és nekik való női munkát. *A magas születésű leányok* tanultak: vallás- és erkölcstant, írók olvasását, magyar, német és francia beszédet és helyesírást, számtant, magyar és ezzel kapcsolatban világtörténetet, földrajzot és női munkákat. A szerzetes-iskolákban természetesen csak apácák tanítottak, de a Ratio megengedi, hogy a *nem apáca-intézetekben*, tehát a világiak által fentartott leányiskolákban *nőtanítókat* is alkalmazzanak. A népoktatásügyre nézve fölötte károsan hatott az 1806-iki Ratiónak az az intézkedése, hogy a kir. tanfelügyeletet, mely József alatt már szép fejlődésnek indult, megszüntette s részben az öt kerületi királyi főigazgatóra, részben — mivel ezeknek a középiskolák ellenőrzésével úgy is elég dolguk volt — a vármegyék és városok előljáróira bízta. Az 1806-iki Ratio pedagógiai tekintetben sem állja ki az összehasonlítást hírneves elődjével, a Mária Terézia által kiadott tanulmányi rendelettel, de ha magasabb színvonalra nem emelte is közoktatásügyünket, rendet hozott az akkori zavaros állapotokba s egészen 1846-ig, illetve 1848-ig érvényben maradva, alkalmat szolgáltatott arra, hogy a tanügy iránt érdeklődők a hiányokat mind világosabban lássák s a javításra határozottan, céltudatosan törekedjenek. (L. Péterfy S.: A népisk. története. 1896.)

*

A M. N. Sz. január hónapban igen nagy munkásságot fejtett ki, ankettel fejezve be a gyermekvédelem érdekében megindított előadás-sorozatot. Ez anketnek eddigi gyakorlati eredményei a következők: 1. Iskolát végzett fiatal leányok számára szervezendő gyermekápolási kurzus; 2. fiatal anyák számára szervezendő gyermekápolási kurzus. Mindkét kurzus tervezését, mint egy e célra kiküldött bizottság elnöke vállalta magára s a tervezettel már el is készült. 3. A Szabad Lyceum útján a Máv. munkásainak családtagjai számára tartandó gyermekápolási kurzus. 4. Fölszólítás intézése az ország iparosaihoz, hogy siketnéma inasokat fogadjanak meg. 5. A siketnéma gyermekek szüleinek kioktatására kis káté szerkesztése. 6. A belügyminiszternél megfolyamodják a központi gyermekvédelmi bizottság szervezését. 7. Átir a M. N. Sz. az iskolákat föntartó állam, község stb.-hez, hogy a gyermekek tanulmányi kirándulásai közé vegyék fel bizonyos gyermekvédelmi és jóléti intézmények megtekintését (ingyen tej, siketnémák, vakok intézete stb.). 8. Tagjait és a művelt közönséget felszólítja a gyermekmartirság (enfants martyrs) tudomására jutott eseteinek sürgős bejelentésére. Legfontosabb eredménye azonban ez előadássorozatnak, hogy hallgatói kimerítően megismerték gyermekvédelmi intézményeinket. A legérezhetőbb hiányok, hézagok pótlá-

sára törekszik a M. N. Sz., mikor különösen a középosztály árvái, a külföldi illetőségű, de magyar gyermekek számára, kiket az állami gyermekvédelmi törvény értelmében «elhagyottaknak» nyilvánítani nem lehet, társadalmi úton föntartandó árvaházak, alapítványok létesítését sürgeti; mikor a vakok és siketnémák, a nyomorék gyermekeknek teljesen elégtelen védelmére utal. (A vakoknak csak 2%, az iskolaköteles siketnémáknak 20, az összesek csak 5%-ának képzéséről van gondoskodva.) — Március és áprilisban hosszabb előadás-sorozatot tervez a M. N. Sz. a magyar iparvédő szakosztály munkásságának támogatására. Szóval, a *M. N. Sz.* elnöke, gr. Batthyány Lajosné és agilis alelnöke, Rosenberg Auguszta a M. N. Sz. munkásságának fejlesztésére minden lehetőt elkövetnek. Mivel szerencsés volt a szövetség pártoló elnöknek gr. Batthyány Lajosnét megnyerni, remélni lehet, hogy szép feladatait a M. N. Sz. idővel mind megvalósíthatja.

Munkásságának fokozása céljából a M. N. Sz. tanácsa a következő körlevelet bocsátotta ki:

«A M. N. Sz.-nek Tanácsa őszinte sajnálattal tapasztalja, hogy helybeli egyesületeink tagjai aránylag csekély számban vesznek részt munkánkban, pl. legutóbb a gyermekvédelmi előadás sorozatban. Nem tisztán az érdeklődés fejletlen voltának vagy hiányának tulajdonítjuk e körülményt, hanem azt hisszük, hogy oka nagyrészt a célnak meg nem felelő adminisztrációban rejlik.

Kérdezősködésünkre t. i. sok egyesületünk sok tagjától azt a feleletet kaptuk, hogy ők egyesületük elnökségétől egyetlen esetben sem kaptak értesítést a M. N. Sz.-nek közléseiről s ha egyáltalában tudnak munkásságunk tárgyáról, helyéről és idejéről, arról vagy a hirlapok útján, vagy magánúton értesültek. Pedig a M. N. Sz.-nek Tanácsa minden egyes alkalommal megküldte a Sz.-et alkotó egyesületeknek az elnökük és a tagoknak szóló meghívást, értesítést, legtöbbnyire nem is egyetlen, az elnök nevére címzett példányban, hanem egy csomó meghívót mellékelve, hogy azzal is könnyítsen, igen korlátolt anyagi erejéhez mérten az adminisztrativ munkán.

A Tanács azzal a kéréssel fordul most a M. N. Sz.-ét alkotó egyesületek vezetőségeihöz, igyekezzenek ezen a bajon segíteni és saját hatáskörükben oda hatni, hogy a tagok értesítése a legmegfelelőbb, célhoz vezető módon eszközöltessék.

Szíves megfontolásukba ajánlom, vajjon nem vezetne-e a munka egyszerűsítéséhez, ha a M. N. Sz. nem az elnökökhöz, hanem a munka foganatosítására hivatott egyesületi titkárokhoz küldené ezután értesítéseit? s nem bizonyulna-e célszerű eljárásnak, ha egyesületenként megállapíttatnék névszerint, hogy kik a nőkérdés és a női szociális munka iránt érdeklődő és abban részt venni tudó és akaró tagok? s vajjon nem fokozná-e az érdeklődést és egyszerűsítené a titkárok munkáját, ha az egyesületek az egyes munkakörökre bizottságokat szerveznének érdeklődő tagjaikból, pl. gyermekvédelmi vagy betegápolásügyi stb. bizottságokat s utasítanák az egyesületi titkárokat, hogy a M. N. Sz. munkásságának egyes mozzanatairól kik a külön értesítendők, minthogy az egyesületek összes tagjainak mindannyiszor és egyenként való értesítése aránytalanul nagy munkával és költséggel járna.

Legközelebbi előadásaink alkalmából megállapítani igyekszünk majd, hogy a megjelenteknek egyesületeik az értesítésnek milyen módjával éltek, hogy tapasztalataink alapján idővel talán tanácscsal szolgálhassunk egyesületeinknek.

A fölvetett indítványokhoz az egyesületek és tagjaiknak szíves hozzászólásukat kéri, Budapesten, 1906 február 2-án, *gróf Batthyány Lajosné*, elnök.»

*

A M. N. Sz.-nek az alkoholizmus ellen küzdő szakosztálya a következő szózatot ajánlja az anyák és nevelők figyelmébe: «1. Alkohol van a borban, sörben, pálinkában, rumban, likőrökben, szóval minden szeszes italban. 2. Az alkohol a szervezet sejtjeit pusztító méreg. 3. Az alkohol az emberi test minden egyes szervének ártalmára van; leggyakrabban máj-, vese-, tüdő- és szívbajokat, hurutokat és köszvényt, továbbá különféle elmebetegségeket okoz. Az alkohol megfosztja az emberi szervezetet a fertőző betegségekkel, különösen a tüdőbajokkal szemben oly döntő fontosságú ellentálló képességétől. 4. Két világrész tudósai mind egyetértenek abban, hogy a gyermek, a serdülő ifjúság fejlődésére az alkohol minden alakjában és már legparányibb mennyiségben is föltétlenül káros. 5. Ha szeszes italokat adunk a gyermeknek, nem nő kellőképen. Elveszti étvágyát és éppen azoktól a tápszerektől megy el a kedve, melyekkel legfőképen élnie kellene, amilyenek a tej, hús, főzelékfélék, a gyümölcsök és édes tésztaneműek. — Nemzetközi tapasztalat, hogy a szeszes italokhoz szoktatott gyermekek tejet inni nem szeretnek. 6. Az alkoholnak nincsen tápláló értéke. Nem erősít és nem is melegít, sőt ellenkezőleg gyöngíti az izomműködést, csökkenti a munkaerőt. Rövid időre a melegség érzetét idézi ugyan elő, melyet azonban csakhamar a test melegének lényeges csökkenése vált föl. 7. Az idegekre az alkohol bénítólag hat, a gondolkodási képességet pedig lényegesen lassítja. Azok a gyermekek, akiknek szeszes italokat adnak, nehezen és lassan tanulnak. 8. A kedélyre és akaraterőre is káros befolyást gyakorol az alkohol. A bort, sört, pálinkát ivó gyermekek ingerlékenyebbek, veszekedők, könnyelműek és hanyagok; hamar elvesztik önuralmukat, sőt erkölcsi mivoltukat is könnyebben fenyegeti veszély. 9. Olyan egyének, kiket már gyermekkorukban szeszes italok élvezéséhez szoktattak, idővel többnyire iszákosokká válnak; a legtöbb bűnös ezek sorából kerül ki. 10. Az alkohol-fogyasztás úgy az egyént, mint az egész nemzetet szegénységre juttatja. 11. Világhírű tudós mondja: «Az alkohol okozta bajok legsúlyosabbika, hogy a gyermek idegrendszerét tönkre teszi. Az alkohol-fogyasztásnál nincsen biztosabb módja a szellemi képességek lefokozásának. Az anyák ezrei a szeszes italokkal rendszeresen megmérgezik féltett gyermekeiket, kiket az alkohol megfoszt energiájuktól; a szeszes italokhoz szoktatott gyermekek nagy százaléka közönyös, ostoba; sok esetben testi-lelki nyomorék, hülye». 12. Azért, oh anyák, óvjátok gyermekeiteket az alkoholtól: az alkohol méreg. Szeszes italok helyett adjatok nekik koruknak megfelelő táplálékot. Csak alkohol nélkül nevelhettek józan és jó erkölcsű nemzedéket, melyet nyugodtan elbocsáthattok védő szárnyaitok alól: hasznos tagjai lesznek családjuknak, nemzetüknek.»

*

A felsőbb leányiskolák felügyelete. Berecz Antal, az állami felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa betegsége miatt akadályozva van ezidőszerint a felsőbb leányiskolák ellenőrzésében. A vallás- és közoktatásügyi miniszter e feladat teljesítésével ideiglenesen Révy Ferencet, a felekezeti felsőbb leányiskolák miniszteri biztosát bízta meg, kit a király nemrég a felsőbb leányiskolák javára kifejtett érdemes munkásságáért a magyar nemesség adományozásával tüntetett ki. Révy a miniszter megbízása értelmében meglátogatja az összes állami felsőbb leányiskolákat s körútját február havában már meg is kezdette. Mint örömmel értesülünk, Berecz Antal egészségi állapota már javulóban van s hivatalának azon teendőit, melyek utazással nem járnak, ismét akadály nélkül folytathatja.

*

Lang Mária asszony a «Feministák Egyesületében». A «Zeit» szerkesztője, Lang Mária asszony, a Feministák Egyesületének meghívására február 23-án előadást tartott Budapesten, a VI—VII. kerületi kör dísztermében. Előadásában a nők kellően meg nem becsült munkájáról beszélt, arról t. i., hogy a nőknek a háztartásban kifejtett tevékenységét nem értékelik kellőképen, mert a nő azért *csupán eltartásban* részesül. Az előadó eszmemenete sokban megegyezik a Charlotte Perkins Gilman nézeteivel, melyekről folyóiratunk más helyén emlékezünk meg, azért itt csupán utalunk az érdekes és sok tekintetben tanulságos előadásra. Elismerés illeti meg kétségtelenül a Feministák egyesületét azért, hogy a magyar asszonyokat a modern feminizmus kiváló képviselőivel megismerteti. Nem illenek ugyan gyakran túlmodern fejtegetéseik teljesen a mi viszonyainkra de bepillantást engednek nekünk arra, hogy a társadalmi viszonyok fejlettségének megfelelőleg milyen fejlettségi fokot ért külföldön a nők munkaképessége és munkajoga. Hiba csak az volna, ha elébe vágva a mi *nemzeti* társadalmunk *fokozatos fejlődésének*, mely az egészséges társadalmi viszonyoknak alapja, sietnénk életmódunkat a külföld mintájára berendezni. Sok egyéni és családi boldogság adná meg ennek az árát, mely sem a nők ügye haladásának, sem a társadalmunk alakulásának nem kedvezne. De ettől, azt hisszük, megóvja a magyar asszonyt józan erkölcsi érzéke és a nemzeti tradíciók szeretete.

*

Ipar- és mezőgazdasági kiállítás Pécsett. 1897 május 15-étől szeptember 15-ig Pécsett általános ipar- és mezőgazdasági kiállítást rendeznek. E kiállításon, melynek *a)* ipari, *b)* mezőgazdasági, *c)* házi ipari (női és amateur-munkák is), *d)* állattenyésztési és *e)* borászati szakosztályai vannak: részt vehetnek a fentebbi szakcsoportok valamelyikével foglalkozó magyarországi lakosok. Régi műbecsesel biró ipari készítményeket is ki lehet állítani s a bejelentéseket 1906 október 1-ig kell Pécsre, a kiállítási irodába intézni. Ha olvasóink a kiállításon házi ipari és női munkákkal, élelmezési cikkekkel vagy régi iparcikkekkel, vagy amateur-munkák kiállításával résztvenni óhajtanak, bővebb felvilágosításért forduljanak levelezőlappal a pécsi kiállítási irodába, mely az érdeklődőknek szives készséggel megküldi a kiállítás szabályzatát. *

Sopron vármegye és Sopron város háziipara érdekében komoly intézkedést tett a kereskedelmi kormány. Az a terv ugyanis, hogy e vidék háziipari viszonyait alaposan ismerő egyéniség vegye a kezébe a megye és város háziiparának az ügyét, megvalósult, mert özv. Artner Jenőné a kormány felajánlt segítségét és az ehhez fűzött föltételeket elfogadta. Az erről kiállított kötelező nyilatkozatot a kereskedelmi kormány megkapta, a maga részéről azonnal kiutalta a kilátásba helyezett anyagi segély első részletét. Özv. Artnerné négy éven át évenként háromezer, összesen tehát tizenkétezer koronát kap és ennek fejében azt a kötelezettséget vállalta magára, hogy az első évben nyolcvan, a másodikban száz, a harmadik és negyedik évben pedig százötven háziiparost foglalkoztat; irányítja őket foglalkozásukban, gondoskodik nyersanyagról, a készárút átveszi és értékesíti s minden művelete tekintetében alávéti magát a kormány ellenőrzésének. Özv. Artner Jenőné értesülésünk szerint először is Kőhalom és vidéke kosárfonó háziiparát és a kapuvár-vidéki himző háziiparát igyekszik foglalkoztatni, figyelmét természetesen Sopronra is kiterjesztve, hol a háziiparnak különösen a női kézimunka gyűjtőnév alá foglalható ágait művelik. Az egész akció a kormány komoly intézkedése háziiparunk érdekében, mert eddig ha a földmívelésügyi kormány jóvoltából kosárfonó tanfolyamokat rendeztek is, a kiképzett erők rendszeres foglalkoztatására, a készárú átvételére és értékesítésére senki sem gondolt. A kereskedelmi miniszter szóban levő intézkedése éppen ezt a hiányt pótolja s reméljük, hogy e lépését siker fogja koronázni.

*

György Aladár emlékezete a M. D. E.-ben. A M. D. E. budapesti tanítőnői szakosztálya február 15-iki havi ülését György Aladár emlékezetének szentelte. A napirend előtt az elnök több tanítónő nevében indítványozta, hogy keressék meg az egyesület választmányát az iránt, hogy az egyesület György Aladár emlékére alapítványt létesítsen, részben a beteg, részben a tovább tanulni óhajtó tanítónők segélyezésére, hogy így az egyesület György Aladár nevében és szellemében gyakorolván a jótékonyságot, György A. emlékezetét az egyesületben fenntartsa. Egyben bejelent ez alapítványra Komáry Erzsébet nevében 20 és a maga nevében szintén 20 koronát.* A szakosztály helyesléssel fogadta az indítványt és szívesen csatlakozik a megindítandó mozgalomhoz. Meghatottan hallgatta a szakosztály a szép emlékbeszédeket is, melyeket Vidéky Apollonia és Fábián Irma tartottak. (Ez emlékbeszédek közül Vidéky Apolloniáét folyóiratunk legközelebbi számában, Fábián Irmáét pedig a M. D. E. ez évi évkönyvében fogjuk közölni.) E kegyeletes megemlékezések hatása alatt elhatározta a szakosztály, hogy György Aladár emlékezetét — egyegy a nőkérdésre, nőnevelésre vagy más társadalmi kérdésre vonatkozó dolgozatának felolvasásával — a szakosztály ülésein időről-időre felujítja.

* E célra adományokat elfogadunk, rendeltetési helyükre juttatjuk és nyilvánosan nyugtázunk. — Szerk.

A «Zenekedvelők Egyesülete» a M. D. E. javára engedte át március hó 25-én tartandó nagy oratoriumi előadásának jövedelmét. Elő fogják adni kettős ének és zenekarra M. Enrico Bossi «Il paradiso perduto» című nagyszabású művét, melynek nagy műélvezetet igérő előadására előre is felhívjuk olvasóink figyelmét.

*

Zirzen Janka emlékezete a pædagogiai társaságban. A pædagogiai társaság, melynek Zirzen Janka tiszteleti tagja volt, 14-ik nagygyűlését Zirzen Janka emlékezetének szentelte. Az emlékbeszédet Katonáné Thuránszky Irén tartotta, ki a hű tanítvány lelkesedésével és megértésével rajzolta meg Zirzen Janka életét és munkásságát, különösen kiemelve nevelői, tanítói kvalitásának jelentőségét és szervezőképességének kiváló eredményeit. A szép emlékbeszédet a «Magyar Pædagogia» február havi füzete egész terjedelmében közli, itt mi most csak arra utalhatjuk érdeklődő olvasóinkat. Nem hagyhatjuk azonban említés nélkül *Kármán Mór* megnyitó beszédét, ki szintén hódolattal áldozott Zirzen Janka emlékezetének «Feminizmus és pedagógia» címmel tartott előadásában. Kármán a mult idők tanításaiból merítve okulást, arra mutatott rá, hogy a nők nevelésének kérdése mindig a társadalmi válságok idején lép előtérbe. Majd vázolta a családi élet fejlődését s ennek alapján hangsúlyozta annak a szükségességét, hogy a nők előtt minél több pálya nyiljék meg; de óva int, nehogy ez úton a családi élet bensőségének és emelkedettségének rovására erkölcseinket visszafejlődés érje. «Nem a munkásnő a való női ideál. A kenyérkereső asszony csak bajtársa lehet férjének, de nem minden nemesb erényben vele vetélkedő, együtt gyarapodó hitvestársa.» E kemény itélet mellett is rokonszenvez jeles pedagógusunk minden olyan törekvéssel, mely a nőt és gyermeket felszabadítja «az egyoldalú munkának lelket korlátozó kényszere alól.» S hogy mai társadalmi kereteink mennyire nem állják útját annak, hogy «még a magában álló nő is kifejtse személyes tulajdonságait és sikerrel szentelhesse erejét és lelkét egyesek boldogításának vagy a közügy felvirágoztatásának», arra Kármán szerint is épen Zirzen Janka élete szolgál bizonyságul.

*

A Zirzen Janka síremlékére gyűjtő bizottság Lázárné Kasztner Janka elnöklete alatt az «Erzsébet» nőiskolában f. évi febr. 20-án ülést tartott, melyen a pénztáros Zöllner Erzsébet jelentést tett a gyűjtés eddigi eredményéről, mely szerint a síremlékre eddig 275-en adakoztak összesen 4244·86 K, melyhez a Katonáné Thuránszky Irén által szerkesztett emlékkönyvből 1647·93 K járult, s így a befolyt pénzösszeg összesen, leszámítva a felmerült kiadásokat, 5892·79 K-t tesz. A bizottság a pénztári jelentést tudomásul vevén, elhatározta, hogy költségvetést készíttet 6000 korona erejéig jónevű szobrászművészekkel, hogy tájékozást szerezzen arra nézve, hogy lehet-e ezen összegnek megfelelőleg Zirzen Jankához méltó emlékművet létesíteni. A gyűjtést azonban abban az esetben is folytatni fogja a bizottság, ha a 6000 korona a síremlék felállítására

elegendőnek mutatkoznék, mert legalább 1000 korona alapítványra van szükség a síremlék fentartása és a sír gondozása céljából. Ezen összeg előteremtése végett ismételten fel fogják szólítani azokat a tanítványokat, kik még eddig nem adakoztak s egy-egy kis hangverseny rendezésével gyarapítani fogják az alapot. A szobrász művészekkel való tárgyalásra a bizottság Hollós Károly tanárt kérte fel és köszönetet szavazott Katonáné Thuránszky Irénnek és Zöllner Erzsébetnek a gyűjtés körül kifejtett buzgóságukért.

*

Zirzen Janka síremlékére 1906 február 15-ig összegyűlt pénzösszeg kimutatása: dr. Rettkesné Stettina Róza 20 K, Fizély Julia 10 K, Polereczky Jolán 50 K, Erőss Ilona 10 K, a M. D. E. győrvidéki köre 100 K, Korchmárosné Buzogány Mariska 10 K, Huszka Hermin 4 K, Lázárné Kasztner Janka 50 K, Thuránszky Mária 10 K, a budai áll. tanítónőképző tanári testülete 58·24 K, Katonáné Thuránszky Irén 25 K, az 1897-ben Katonáné Thuránszky Irén szerkesztésében megjelent Zirzen-Emlékkönyvre összegyült pénzösszegből a könyv kiadási költségeinek levonása után fenmaradt tőke és ennek 1906 febr. 13-áig esedékes kamatja 1647·93 K, a Zirzen-Emlékkönyv 3 példányáért 1905 febr. 12-én befolyt 12·20 K. Az utolsó kimutatás összege 3885·42 K. Befolyt tehát összesen 5892·79 K.

IRODALOM.

A NŐ GAZDASAGI HELYZETE. Irta: *Charlotte Perkins Gilman.* Fordította: Schwimmer Rózsi. Budapest, 1906. Politzer-féle könyvkiadó-vállalat. 278 nagy nyolcadrét lap. Ára kötve 7 korona.

Mint a «Társadalomtudományi Könyvtár» VII. kötete a fentebbi cím alatt egy, a nőket érdeklő komoly, tudományos beccsel biró tanulmány jelent meg a férfi és nő közötti gazdasági viszonyról, mint a társadalmi evolucio tényezőjéről. Alig lehet egy rövid könyvismertetés keretében beszámolni azokkal a tartalmas gondolatokkal, melyeket az író eme, szerényen tanulmánynak nevezett művében elénk tár. Kénytelenek leszünk e könyvre időről időre visszatérni, hogy tanításait újra megfontoljuk, mielőtt elfogadjuk vagy elvetjük azokat. Perkins asszony alapos filozófiai tanulmányok után fogott az iráshoz, s állításaihoz a bizonyítékokat a pozitiv filozófia kincstárából meríti s elméletét a társadalmi evolució azon alaptételeire építi fel, melyek bizonyosságát nem kisebb gondolkodó mutatta ki, mint Spencer Herbert. Merész dolog. de szinte kényszerítve érezzük magunkat e könyvhöz «előtanulmányul» Spencer Herbert filozófiájának kivonatát ajánlani,* mert tartunk tőle, hogy azok a nálunk idegenszerű végső következtetések, melyekre a könyvben itt-ott találunk, sokakat visszariasztanak a könyv sok becses igazságának elfogadásától is, melyeket komoly, érett gondolkodású és bizonyos filozófiai előismeretekkel máris biró nők haszonnal és élvezettel olvashatnak. Mert nem lehet tagadni, hogy Perkins asszony könyve sok nőt az «elnyomott», «függő» helyzetére való utalással lázadóvá tehet, míg a Spencer Herbert fejtegetései a természetes és törvényszerű fejlődésre való rámutatással, melyben szerinte «a fejlettebb társadalmakban a nemek helyzete az egyenlőség felé közeledik», megnyugtató és reményt keltő mindnyájunkra nézve.

Charlotte Perkins Gilman alapgondolata az, hogy minden socialis bajnak az az oka, hogy a társadalmi munka nemek szerint oszlott meg. Hogy minden teremtő, alkotó tevékenységet a férfi ragadott magához és a nőnek cselédmunkát kell végeznie, hogy mint feleség és anya létét fentarthassa. Ritka elmeéllel és sok igazsággal mutat rá, hogy ez a helyzet milyen sok bajnak lett az oka; és mert épen az a célja, hogy ezekre rámutasson, bizonyítékait úgy

* A «Társadalomtudományi Könyvtár» I. kötete. Politzer-féle kiadóvállalat. Veres Pálné-utca (Zöldfa-utca) 16. sz.

választja meg, hogy célját elérje. Elismeri, hogy a természetes fejlődés következménye volt a nemeknek, a férfinak és nőnek ilyen gazdasági viszonyba lépése, elismeri, hogy az emberi társadalom sok jót köszön ennek a szövetségnek: a család- és szülői szeretetet, és az erkölcsök finomodását, nemesedését; de szerinte ez a nemi gazdasági viszony ma már túlhaladott álláspont. A «dolgozó asszony», ki gazdasági tekintetben férjétől teljesen független, ez a mai társadalmi fejlődés ideálja. Eszerint kell módosulni a mai társadalmi életnek, eszerint kell átalakulni az egyes háztartásoknak; a háztartások szükségleteinek kielégítését nem szabad többé az asszonyra és csakis egyes asszonyokra bízni, ezt teljesen az ipari vállalatok végezzék. Nem minden nő született szakácsnő, varrónő, nevelőnő; ne követeljünk tehát tőle olyan munkát, melyet nem szeret és amelyhez nem ért, mert ennek a követelésnek az összesség vallja kárát. Jobb lesz az élelmezés, ha iparszerűleg gondoskodnak róla, jobb lesz a nevelés, ha minden gyermeket kicsiny korától fogva közös nevelőházakban, ahhoz értő felügyelők és nevelők gondozására bíznak. Milyen békés, gondnélküli, milyen fejlettebb életre képesítő lesz így az emberek otthona, mely az egyéni fejlődésnek és a társadalmi erkölcsöknek sokkal jobban kedvez a mai berendezésnél. És az író úgy látja, hogy ezek a jobb viszonyok már tényleg itt vannak, csak a tradiciókhoz való maradi ragaszkodásunk akadályozza, hogy ezek szerint be nem rendezkedhetünk. És Perkins asszony oly éles logikával bizonyítja állításait, hogy — bizony többször kell azokat elménkben forgatni, hogy ellenvetéseinket megtehessük reájuk. De ennek egy könyvismertetésben nincs helye. Itt csak rámutatunk, a könyv kiváló érdekességű tartalmára s arra a művészetre és tanultságra, mellyel ez a könyv meg van írva. Bizony ezt a társadalmi tudományokkal komolyan foglalkozó minden nőnek olvasni kellene: és Schwimmer Rózsa nagy szolgálatot tett vele a magyar irodalomnak, midőn a külföldi nőmozgalom ilyen elsőrangú munkásának eme becses munkáját irodalmunkba átültette és tegyük hozzá, hogy ilyen élvezhető magyarsággal ültette át. Sokan talán attól tarthatnak, hogy egy sokkal fejlettebb társadalom talajáról fakadt és az ottani viszonyokra inkább illő mű olvasása a mi asszonyainkban zavaros képzetkör keletkezését idézhetné elő. Mi ettől nem tartunk. Elég értelmesek a mi asszonyaink arra, hogy az evolució nagy törvényét megsértsék. *Kénytelenek* vagyunk alkalmazkodni e törvényhez; de azt siettetnünk és pedig épen egyoldalúlag sürgetnünk, nem szabad. Meglevő viszonyaink között a legjobbal szolgálni családunknak és nemzetünknek ez egyelőre a magyar asszony feladata. Hanem olvasni, csak olvassuk más nemzetek nagy asszonyainak műveit, és elmélkedjünk rajtuk, hogy megérthessük és kiválaszthassuk a mi nemzeti viszonyainknak megfelelőleg jó és értékes. *S. J.*